

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

**MOLIYAVIY MENEJMENT FAKULTETI
“MENEJMENT VA MARKETING ” KAFEDRASI**

DJAMALOVA LOBAR AKRAMOVNA

**LIZING KOMPANIYALARI BOSHQARUVI VA ULARNI
TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI**

«HIMOYAGA RUXSAT ETILDI»

«Moliyaviy menejment» fakulteti dekani
iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
Astanakulov Olim Tashtemirovich

«Menejment va marketing» kafedrası
mudiri iqtisod fanlari nomzodi
Jumayev Otabek Tolibovich

« ____ » _____ 2015

« ____ » _____ 2015

Bitiruvchi :

5340200-“Menejment”-ta'lim yo'nalishi

4 -kurs talabasi

Djamalova Lobar Akramovna

Ilmiy rahbar:

ass. Z.Safarova

TOSHKENT - 2015

MUNDARIJA

KIRISH	3
I BOB LIZING KOMPANIYALARINI BOSHQARISHNING NAZARIYA ASOSLARI	6
1.1 Lizing kompaniyalarini samarali boshqarishning ilmiy asoslanganligi.....	6
1.2 Lizing munosabatlari xaqida tushuncha va uning boshqarishning asosiy omillari.....	11
1.3 Rivojlangan mamlakatlarda lizing kompaniyalarini boshqarishdagi ijobiy tajribalari.....	17
II BOB “O‘ZQISHLOQMASHLIZING” AKSIYADORLIK LIZING KOMPANIYASINING MOLIYAVIY-IQTISODIY HOLATI VA UNING TAHLILI	23
2.1 O‘zbekistonda lizing kompaniyalarning boshqaruv tizimining zamonaviy xolati.....	23
2.2 “O‘zqishloqmashlizing” ALK kompaniyasiining moliyaaviy-iqtisodiy holati va uning tahlili.....	39
III BOB LIZING KOMPANIYALARI FAOLIYATINI BOSHQARISHNING TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI	46
3.1 Samarali faoliyat ko‘rsatayotgan lizing kompaniyalarining rivojlanish istiqbollari.....	46
3.2 Lizing kompaniyalariga investisiyalarni jalb qilish va rivojlantirish yo‘llari	50
3.3 Lizing kompaniyalarida kadrlar siyosati va ulardan samarali foydalanish usullari.....	55
XULOSA	58
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI	61

KIRISH

Bitiruv malakaviy ishi mavzusining dolzarbligi. Hozirgi kunda milliy iqtisodiyotda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va yangilash, qishloq xo'jaligi texnik va texnologik jihatdan zaruriy uskunalar bilan ta'minlash, transport va muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni taraqqiy ettirishda lizing kompaniyalari faoliyati, ularning boshqaruv tizimini samarali tashkil etish asosiy mezonlardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va taraqqiy topishida amalga oshirilayotgan islohatlar samarali ekanligini hozirgi makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan yaqqol ko'rishimiz mumkin. Ushbu natijalarga erishishning zaminida yurtboshimizning BMT Sammiti ming yillik rivojlanish maqsadlariga bag'ishlangan yalpi majlisidagi so'zlagan ma'ruzalarida aytilganidek: "Mustaqilligimizning dastlabki yillarida qabul qilingan mamlakatni demokratlashtirish bo'yicha o'z modelimiz, iqtisodiyotning mafkuradan holiligi va siyosatdan ustunligi, davlatning bosh islohotchi vazifalarini bajarishi, qonun ustuvorligini ta'minlash, kuchli ijtimoiy siyosat o'tkazish, islohotlarni bosqichma-bosqich va izchil amalga oshirish tamoyillariga asoslangan ijtimoiy yo'naltirilgan erkin bozor iqtisodiyotiga o'tish ushbu yutuqlarni qo'lga kiritishda muhim omil bo'lmoqda."¹

O'zbekiston Respublikasining 2015 yildagi 1-chorak bo'yicha asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga nazar tashlar ekanmiz, mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti 7,5 foiz, sanoat ishlab chiqarish hajmi 7,9 foizga, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi 6,3 foizga, xizmat ko'rsatish sohasi 13.1 foizga, chakana savdo aylanmasi hajmi 15,2 foizga oshganligini e'tirof e'tish mumkin. Xususan, Prezidentimiz Islom Abdug'anievich Karimov ta'kidlaganidek "2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor

¹ I.A.Karimov. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish – mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir. //Toshkent.: «O'zbekiston», 2011.-10 b.

vazifamizdir”². Bu vazifalarni amalga oshirishda albatta, lizing kompaniyalarining iqtisodiyotni modernizatsiyalash va uni rivojlantirishga doir lizing faoliyati ham alohida ta’kidlash zarur. Hozirgi kunda milliy iqtisodiyotda yuzaga kelayotgan muammolardan biri bo’lib, ayrim ishlab chiqarish korxonalarida ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va uni yangi zamonaviy texnika-tehnologiya bilan ta’minlashga zarur mablag’larning yetishmasligi kuzatilmoqda va buning echimi asosida banklar, lizing kompaniyalari xamda boshqa kredit tashkilotlar tomonidan lizing xizmatlarini joriy etilishi iqtisodiyotni rivojlantirishda yana bir muxim omil bo’lmoqda.

Bugungi kunda boshqa sohalar qatorida lizing faoliyati sohasi ham O‘zbekistonda iqtisodiyotning jadal rivojlanayotgan sohalaridan biri hisoblanadi. Lizing ishlab chiqaruvchi bilan iste’molchi o‘rtasidagi o‘ziga xos ko‘prik bo‘lib kelmoqda. Ishlab chiqaruvchi o‘z ishlab chiqargan mahsulotini lizing orqali tezda sotish, iste’molchi korxona esa, lizing yordamida kam mablag‘ sarflash orqali yangi texnika olish va o‘z mashina-traktor parkini kengaytirish va uni yangilash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Umuman olganda, O‘zbekiston Respublikasida lizing kompaniyalarini tartibga solishni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishning zarurligi ushbu bitiruv malakaviy ishi mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Bitiruv malakaviy ishining ob’ekti sifatida O‘zbekiston Respublikasi lizing kompaniyalari xususan, “O‘zqishloqmashlizing” Aksiyadorlik lizing kompaniyasi olingan.

Bitiruv malakaviy ishining predmeti bo’lib esa, lizing kompaniyalari faoliyatini boshqarish jarayonida yuzaga keladigan moliyaviy-iqtisodiy munosabatlar tashkil qiladi.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi: O‘zbekiston Respublikasida lizing kompaniyalari boshqaruv va nazorat tizimini takomillashtirishga qaratilgan

² O‘zbekiston Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2014 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma‘ruzasi. //Xalq so‘zi, 19.01.2015.

ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish hamda ularni amaliyotga joriy etish yo'llarini o'rganishdan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining vazifalari:

-lizing tushunchasi, zarurligi va vazifalarining mohiyatini ochib berish;

-O'zbekistonda lizing kompaniyalari boshqaruv tizimini tashkil qilish asoslarini talqin qilish;

-lizing kompaniyalarida boshqaruv samaradorligi ustidan nazorat qilish amaliyotini tahlil qilish;

-“O'zqishloqmashlizing” Aksiyadorlik lizing kompaniyasi rivojlanishning joriy holatini tahlil qilish;

-O'zbekistonda lizing kompaniyalari boshqaruv tizimini takomillashtirishda mavjud muammolarni aniqlash va ularni takomillashtirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish.

Bitiruv malakaviy ishining nazariy-amaliy ahamiyati. Bitiruv malakaviy ishining nazariy ahamiyati shundan iboratki, uning ilmiy taklif va amaliy tavsiyalaridan lizing kompaniyalari boshqaruvini amalga oshirishning nazariy-uslubiy asoslarini tadqiq etishda foydalanish mumkin. Jumladan, mavzu yuzasidan xorijlik olimlardan A.Pigu, J.Keyns, V.Leontev, M.Fridmen, M.E.Balles va D.Z.Diltzlar ilmiy yangliklar yaratgan bo'lsalar, mahalliy olimlardan Sh.Z.Abdullayeva, D.G.G'ozibekov, O.Sh.Sobirov, U.Sh.Xaydarov, A.X.Ortikov bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borishga muvaffaq bo'lishgan.

Mavzuning amaliy ahamiyati shundaki, ishlab chiqilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalardan lizing kompaniyalari boshqaruv tizimini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

Bitiruv malakaviy ishi tarkibining qisqacha tavsifi. Bitiruv malakaviy ishi 64 betni tashkil etib, kirish, uchta bob, sakkizta bo'lim, 7 ta jadval, 1 ta rasm, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

I BOB. LIZING KOMPANIYALARINI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1 Lizing kompaniyalarini samarali boshqarishning ilmiy-nazariy asoslanganligi

Ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishni texnik va texnologik rivojlanishi va boshqaruv tizimi jahon standartlariga mos kelishi har qanday mamlakat iqtisodiy faoliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanib, aynan u shu mamlakat aholisi xayot darajasini belgilab beradi. Albatta, bu o'rinda eng asosiy mezonlardan biri, menejment – boshqaruv faoliyatini rivojlantirish va taraqqiy toptirish bo'lib, u nafaqat lizing faoliyatida balki boshqa sohalarda xam ustivor ahamiyat kasb etadi.

Bozor iqtisodiyotining rivojlanish boshqaruvga oid yangi bilim va ko'nikmalarni taraqqiy toptirish lozimligini amaliyotda namoyon etmoqda. Mamlakatimiz olimlari M.SHarifxo'jaev, Y.Abdullaevlar fikricha, « boshqaruv – bu, o'ziga xos yuksak san'at va mahoratni talab qiluvchi tanlov, shu tanlov asosida qaror qabul qilish va uning bajarilishini nazorat qilishdir».³

Respublikamizda boshqaruv sohasida faoliyat olib boryatgan nufuzli olimlaridan S.S.G'ulomov boshqaruvga quyidagicha izoh bergan: boshqaruv – murakkab kasblardan biri bo'lib, u nafaqat to'la ma'lumotga, balki etarli ilmiy tayyorgarlikka ham ega bo'lishni talab qiladi.

MDH olmlaridan L.T.Tkachuk o'zining “Menejmant” nomli kitobida boshqaruvga quyidagicha ta'rif bergan: “Menejment — blim manbasi va kasbiy faoliyat bo'lib, mavjud resurslardan samarali foydalangan holda butun korxonani maqsad sari yo'naltirish .”⁴

Boshqarishga korxona nuqtai nazaridan quyidagicha ta'rif berish mumkin, ya'ni, korxonani boshqarish – bu, xo'jalik rahbar organi, korxona ma'muriyati hamda jamoat tashkilotlarining ijtimoiy va iqtisodiy natijalarga erishishini ko'zda tutadigan kishilar jamoasiga, ishlab chiqarishning moddiy buyum unsurlariga

³ M.Sharifxo'jayev, Y.Abdullaev. Menejment. Toshkent, “O'qituvchi” 2001, -45 b.

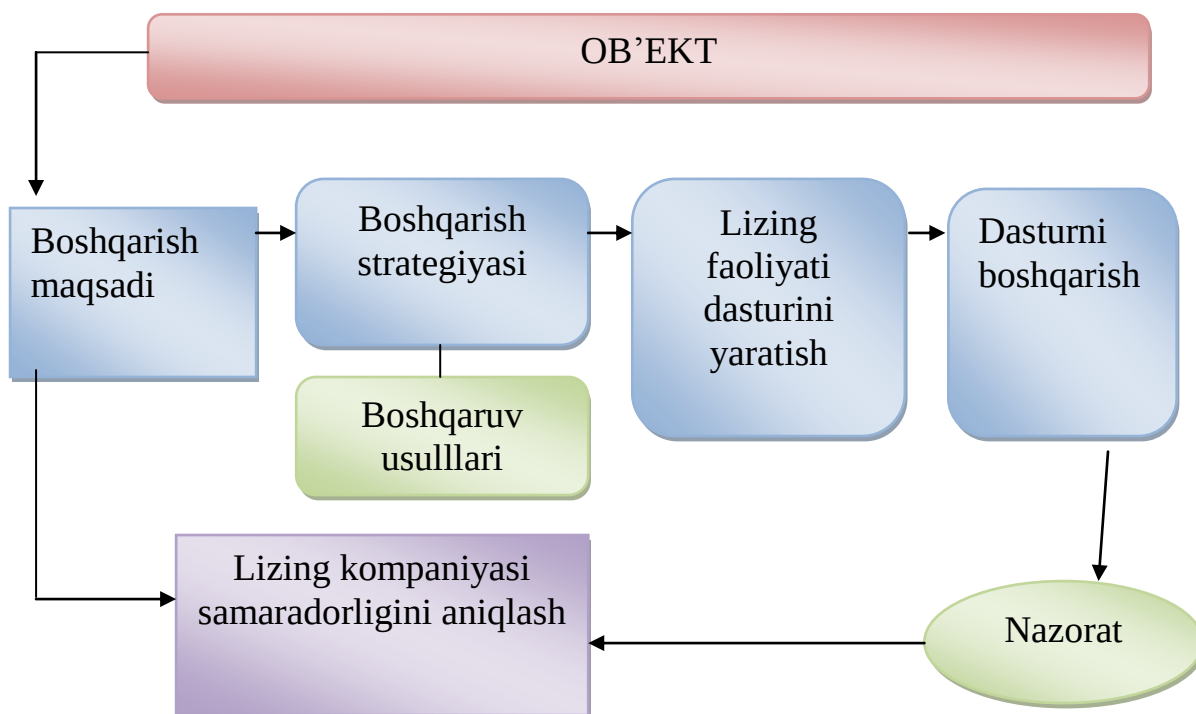
⁴ Л.Т.Ткачук. “Менежмент” .Ростав-на-Дону, «Феникс» 2012 г-32 стр.

aylanishiga, ularning o‘zaro amal qilishini tashkil etishdan iborat bo‘lgan maqsadli yo‘nalishiga ta’sir ko‘rsatishdir.

Ishlab chiqaruvchi hamda xizmat ko‘rsatish sohasi ichki va tashqi bozorda muvaffaqiyatli raqobat olib borishlari uchun ilg‘or texnika va texnologiyalarga hamda bunga muvofiq keluvchi tashkiliy tarkibga ham ega bo‘lishlari kerak. Korxona madaniyati, axborotlar va inson resurslarini boshqarish bilan bog‘liq ko‘plab muammolar yuzaga keladiki, bu kabi muammolarni samarali hal bo‘lishi, korxonaning texnologik imkoniyatlaridan kelib chiqadigan foyda miqdoriga bog‘liq bo‘ladi.

Lizing kompaniyalarini samarali boshqarish lizing faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish va uni nazorat qilish bilan bog‘liq hisoblanadi.

“Lizing faoliyati lizing beruvchi tomonidan o‘z mablag‘lari va (yoki) jalb etilgan mablag‘lar hisobidan lizing ob’ektining sotib olinishi va uni lizing shartnomasi bo‘yicha lizing oluvchiga berilishi borasidagi investitsiya faoliyati turidir.”⁵

1-rasm. Lizing faoliyatni boshqarishni tashkil etish.

⁵ O‘zbekiston Respublikasining “Lizing to‘g‘risidagi” Qonuni. 14.04.1999 y. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi 1999 y.

Lizing kompaniyalari boshqaruvining tashkiliy tuzilishi deganda boshqaruv bo'g'inlari va bosqichlari miqdori va tarkibi tushuniladi. Lizing kompaniyalari boshqaruvining tashkiliy tuzilishining oddiy va tushunarli bo'lishi uning ish qobiliyati yuqori bo'lishini kafolatlaydi, ya'ni boshqaruv tashkiliy tuzilmasida bosqich va bo'g'inlar qancha kam bo'lsa, boshqaruv shunchalik samarali bo'ladi.

Boshqaruv bo'g'inlari - bu bitta yoki bir-qancha vazifalarni bajaruvchi mustaqil tarkibiy unsurlardir. Tuzilma elementlari, ularning bo'linmalari va boshqaruv apparatida ishlovchilardir.

Boshqaruv bosqichlari - bu boshqarish biror darajasidagi ma'lum bo'g'inlar yig'indisidir. Shu belgisiga ko'ra boshqaruvning tashkiliy tuzilmalari - ko'p bosqichli (ko'p bo'g'inli), uch, ikki bosqichli (bo'g'inli) bo'ladi. Bosqichlar va bo'g'inlar o'rtasidagi alqa vertikal va gorizontal bo'lishi mumkin. Vertikal bo'g'inlar rahbarlarning ularga bo'ysunuvchilar o'rtasidagi munosabatlarni, gorizontal aloqalar boshqaruvning teng xuquqli bo'g'in va unsurlari o'rtasidagi munosabatlarni bildiradi.

Tashkiliy tuzilmalar juda turli-tuman, lekin ular umumiy izchil bog'liqlikka ega va qonuniyatlarga bo'ysunadi.

“Boshqarishning tashkiliy tuzilmasining asosiy turi chiziqli va funksional turlaridir. Ular birikishi asosida turli xil chiziqli-funksional tuzilmalar tarkib topadi.”⁶

Har qanday lizing kompaniyasi tashkiliy tuzilishining sifati uning shakllantirishda quyidagilarga qanchalik amal qilingani bilan aniqlanadi:

–tizimli yondashuv, ya'ni lizing kompaniyasida boshqaruv ob'ekti va organiga ta'sir qiluvchi iloji boricha hamma faktorlarni hisobga olish;

–lizing kompaniyasi boshqaruvning markazlashuvi va birlamchi pog'onalar mustaqilligining optimal birligi;

–oliy rahbarlar to'g'ridan-to'g'ri ijro etuvchiga axborotni borishi va vaqtning maksimal qisqarishi;

⁶ Сорокина М.В. Менеджмент в торговле: Учебник. - СПб.: Бизнес - пресса, 2008. -256 б.

–loyixalashtirilayotgan tuzilmada har bir tarkibiy qismning funksiyasi vazifasi va xuquqini to‘g‘ri aniqlash;

–boshqaruv tizimidagi o‘zgarishlarga javob qaytarishning imkoniyati;

–har bir aniq holat bo‘yicha qaysi bo‘linmada axborot ko‘p bo‘lsa shu savolni yechish bo‘yicha bo‘linmaga vakolat berish.

Lizing kompaniyalarini boshqarishda ularning faoliyati qay darajada samarali tashkil etilganligi alohida e‘tibor berish lozim. Samara iqtisodiy atama bo‘lib, biror bir faoliyat natijasida vujudga keladigan yakuniy natija, oqibat ma’nosini anglatadi.

Boshqaruv sohasida “samara” – bu faoliyat natijasida vujudga kelgan:

- mehnat unumdorligi;

- foyda;

- yalpi sof mahsulot (YASM);

- yalpi sof daromad (YASD) kabilarda o‘z aksini topadi.

Ammo birgina samaraning o‘zi lizing kompaniyalari faoliyatini to‘liq ifodalay olmaydi. Eng muhimi, ushbu kompaniyalarda samaraga qanday harajatlar orqali erishilganini aniqlashdir. Zero, bir xil xarajat qilib turli samara olinishi mumkin bo‘lganidek, bir xil samaraga turli xil mehnat sarfi tufayli erishish ham mumkin.

Lizing kompaniyalari faoliyatining asosiy maqsadi ham oz mehnat, moddiy va pul mablag‘larini sarflab ko‘proq samaraga erishishdir. Bu degan so‘z, faoliyat natijasida erishilgan samarani (S), sarflangan harajatga (X) bo‘lish kerak. Bunday taqqoslash samaradorlik (SD) nisbiy ko‘rsatkichini beradi⁷:

$$SD = \frac{S}{X}$$

Kasrning maxraji - bu absolyut miqdorlar bo‘lib, lizing faoliyatini amalga oshirishda sarflangan:

- yalpi mehnat (YAM);

- yalpi xom ashyo (YAX);

⁷ Abdurahmonov O‘.O‘., Xolmo‘minov SH.R., Xayitov A.B., Akbarov A.M. «Inson resurslarini boshqarish» O‘quv qo‘llanma T. 2004. -123 b.

- yalpi fondlar (YAF);
- yalpi investitsiya (YAI)lardir.

Lizing kompaniyalarida boshqaruv samaradorligi - bu xizmat ko'rsatish faoliyati samaradorligini oshirishda boshqarishning rolini oshirishdan iborat.

Lizing kompaniyalari boshqaruv apparati strukturasiga asosiy talab uning operativligidadir. Lizing kompaniyalari boshqaruv organlari strukturasida boshqaruv iqtisodini ta'minlashi kerak. Buning ma'nosi shundaki, boshqaruv faoliyati natijasida lizing kompaniyasiga keladigan samara boshqaruv organiga bo'lgan xarajatlarning minimalligi orqali erishilsin.

Lizing kompaniyalari boshqaruv organi strukturasini shunchalik darajada egiluvchan va oddiy bo'lishi kerakki boshqaruv sistemasida qaror qabul qilish va uni amalga oshirish kerak. Operativlik bilan faoliyat yurgizishning ishonchliligiga bog'liqdir. Bu degani boshqaruv apparati axborot uzatishning to'g'riligiga kafolat berish uzatilayotgan ma'lumotlarning buzilishiga yo'l qo'ymasligi kerak, boshqaruv sistemasida aloqaning uzluksizligini ta'minlash kerak.

Lizing kompaniyalari boshqaruv organlari strukturasiga xizmat ko'rsatish xarakterining o'zi, uning sohalar xususiyatlari, shuningdek boshqaruv ishining mexanizatsiyalanganligi va avtomatlashganligi darajasi ishchilar malakasi, ular mehnatining samaradorligi bo'ysunuvchilar soni va boshqaruvchi tomonidan ularni nazorat qila olish imkoniyatlari o'rtasidagi bog'liqlik ta'sir ko'rsatadi.

Xozirgi kunda lizing kompaniyalari faoliyati samaradorligiga ko'plab ham ichki ham tashqi omillar ta'sir etishi sababli uni boshqarishning eng yaxshi usuli aniq vaziyatni xisobga olgan holda belgilanadi. Shu vaziyatga eng mos bo'lgan usul eng samarali usul bo'ladi. Shu sababli muvaffaqiyatli boshqaruv integratsiya qilingan yondashuvni talab etadi.

Lizing bozori tarkibida ham davlat, ham xususiy korxona, firma, aksioner jamiyatlari va tijorat banklari faoliyat yuritadi. Lizing kompaniyalari, aksionerlar jamiyatlari va fan-texnika salohiyatidagi samarali foydalanish, ishlab chiqarishni kooperatsiyalash va uyg'unlashtirish va uyg'unlashtirish asosida

mahsulot ishlab chiqaruvchilardan lizing ob'ektlarini lizing oluvchilarga lizing shartnomasi asosida beradi. Ular xo'jalik hisobi asosida sanoat, qurilish, transport, savdo va boshqa sohalarda faoliyat yurituvchi tarkibiy qismlardan tashkil topadi.

Lizing faoliyatini boshqarish bevosita lizing va lizing munosabatlariga doir normativ huquqiy hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Bu hujjatlarda ko'zda tutilgan tamoyillardan biri butun jamoaning hamda uning tashkilotlari muhim qarorlarni qabul qilish va uni bajarishni nazorat qilishda ishtirok etish yo'li bilan amalga oshiriladigan o'z-o'zini boshqarish tamoyilidir.

1.2 Lizing munosabatlari haqida tushuncha va uning boshqarishning asosiy omillari

Lizing munosabatlari o'zida lizing tushunchasi, lizing ob'ektlari va lizing sub'ektlari o'zaro tashkil etuvchi munosabatlar yig'indisidan iborat hisoblanadi.

Lizing tushunchasi ingliz tilidan kirib kelgan bo'lib, ijaraning bir shakli sifatida xozirda qo'llanib kelinmoqda.

Lizing - inglizcha «Forlease» so'zidan olingan bo'lib, "ijara olmoq", degan ma'noni anglatadi. Fuqarolik kodeksining 587-moddasida lizing shartnomasiga quyidagicha ta'rif berilgan. Unga ko'ra, "lizing shartnomasi bo'yicha lizing beruvchi (ijaraga beruvchi) bir taraf lizing oluvchi (ijaraga oluvchi) ikkinchi tarafning topshirig'iga binoan sotuvchi uchunchi taraf bilan undan lizing oluvchi uchun mol-mulk sotib olish haqida kelishish majburiyatini oladi, lizing oluvchi esa buning uchun lizing beruvchiga lizing to'lovlarini to'lash majburiyatini oladi."⁸

Lizing to'g'risida quyidagicha ta'rif berish mumkin: "Lizing – bu shartnoma muddati davomida mulkchilik huquqi ijaraga beruvchida saqlanib qoladigan, ijaraga beruvchi tomonidan ijaraga oluvchi uchun, ishlab chiqarishda foydalanish maqsadida xarid qilingan mashina va uskunalarning uzoq muddatli ijarasi tushuniladi."

⁸ O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 30.11.2012 y. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami 2012 y. №52.

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida “Lizing – moliyaviy ijaraning alohida turi bo‘lib, unda bir taraf (lizing beruvchi) ikkinchi tarafning (lizing oluvchining) topshirig‘iga binoan uchinchi tarafdan (sotuvchidan) lizing shartnomasida shartlashilgan mol-mulkni (lizing ob‘ektini) mulk qilib oladi va uni lizing oluvchiga shu shartnomada belgilangan shartlarda haq evaziga egalik qilish va foydalanish uchun o‘n ikki oydan ortiq muddatga beradi.”⁹

“Lizing shartnomasi bo‘yicha lizing beruvchi (ijaraga beruvchi) bir taraf lizing oluvchi (ijaraga oluvchi) ikkinchi tarafning topshirig‘iga binoan sotuvchi uchinchi taraf bilan undan lizing oluvchi uchun mol-mulk sotib olish haqida kelishish majburiyatini oladi, lizing oluvchi esa buning uchun lizing beruvchiga lizing to‘lovlarini to‘lash majburiyatini oladi.”¹⁰

«Lizing – bu mulkiy munosabatlar majmui bo‘lib, bunda bir taraf (lizing beruvchi) boshqa bir tarafning (lizing oluvchining) topshirig‘iga binoan uchinchi taraf (mol yetkazib beruvchi) dan lizing shartnomasiga muvofiq lizing ob‘ekti bo‘lgan mulkni o‘z mulki qilib sotib olib, uni to‘lash asosida lizing shartnomasida belgilangan shartlar bilan vaqtinchalik foydalanish va egalik qilish uchun Lizing oluvchiga beradi»¹¹.

Lizing shartnomasi bo‘yicha lizing ob‘ektlari quyidagilar hisoblanadi: iste‘mol qilinmaydigan, tadbirkorlik faoliyati uchun foydalaniladigan har qanday ashyolar bo‘lishi mumkin, er uchastkalari va boshqa tabiat ob‘ektlari bundan mustasno.

Lizing beruvchi deb quyidagi shaxs: kelajakda lizing oluvchiga lizing bo‘yicha topshirish maqsadida mol-mulkni o‘ziga mulk qilib oluvchi shaxs tan olinadi.

Lizing oluvchi esa egalik qilish va foydalanish uchun lizing ob‘ektini oladigan shaxs hisoblanadi.

Sotuvchi deb, lizing beruvchi lizing ob‘ektini kimdan olayotgan bo‘lsa, shu

⁹ O‘zbekiston Respublikasi Lizing to‘g‘risidagi qonun 14.04.1999 y. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi 1999 y.

¹⁰ O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 30.11.2007 y. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami 2007 y. №52.

¹¹ Лизинг инфо. Лизинг: что это такое? Бизнес Вестник Востока, 23.05. 2008 г, №21.

shaxs e'tirof etiladi.

Bir shaxsning o'zi ham lizing oluvchi, ham sotuvchi bo'lishi uchun lizing beruvchi mol-mulkni bo'lajak foydalanuvchidan sotib olgan taqdirda yoxud lizing beruvchi kelajakda mol-mulkni sotuvchiga lizing bo'yicha topshirish uchun undan shu mol-mulkni sotib olish maqsadida uni mablag' bilan ta'minlagan taqdirda yo'l qo'yiladi.

Ko'pgina mamlakatlarda lizing munosabatlaridan foydalanish tufayli tadbirkorlar bank krediti hisobidan uskuna sotib olgandan ko'ra 20-30 foiz kamroq mablag' sarflaydilar. Ammo lizing kreditdan foydalanganlik uchun foiz stavkasiga va soliq qonunchiligiga nisbatan juda sezgir bo'ladi. Lizing qarz mablag'larini kelgusida ham jalb etish uchun asos yaratadi. Lizing odatdagi kredit munosabatlardan farqli birinchi navbatda, mazmuni, shakli, tashkiliy jihatdan ta'minlanishi, ishtirokchilar doirasi, iqtisodiy samarasi va soliqqa tortilish tizimi bilan ajralib turadi. Bu farqlar shundan kelib chiqadiki, lizing olinganida kredit munosabatlari keyinchalik ijara munosabatlari bilan uyg'unlashib ketadi.

Kredit va lizing munosabatlarining o'xshashlik tomonlari:

- muayyan maqsad uchun aniq muddatlarga qaytarib berish va haq to'lash sharti bilan beriladi;
- munosabat qatnashchilaridan har birining manfaatlari mos kelganida va tegishli manfaatlar ko'rish umidida tarkib topadi;
- o'z vaqtida qaytarib berish va undan foydalanganlik uchun haq to'lash kerak;
- qarz oluvchilarning qarzning asosiy summasini qaytarish va qarz yuzasidan haq to'lash imkoniyatlari aniqlanadi.

Kredit va lizing munosabatlarining eng muhim farqlari:

- mulkchilik huquqining egalik qilish va foydalanish huquqidan ajratilishi bank kreditining lizing kreditidan eng asosiy farqidir;
- bank kreditidan foydalanganlik uchun foizlar to'lash soliq to'langanidan keyin foyda hisobidan amalga oshirilsa, lizingda mahsulot tannarxiga kiritiladi,

bu esa foyda solig'i bo'yicha tegishli soliqqa tortish bazasini kamaytiradi;

- agar bank krediti moliyalashtirishning qo'shimcha manbai tarzida namoyon bo'lsa, lizing krediti qoida tariqasida bitimni yuz foiz moliyalashtirishni ta'minlaydi;

- eng muhim jihati bankda foiz hisoblash kunlik, haqiqatda qoldiqdan hisoblaniladi. Lizingda qat'iy grafik asosida amalga oshiriladi.

Lizing to'lovi quyidagilardan iborat bo'ladi:

- lizing beruvchiga lizing ob'ekti qiymatining lizing oluvchi tomonidan qoplanishidagi to'lovlar;

- lizing beruvchining foizli daromadi.

Lizing munosabatlariga oid ilmiy ishlarda lizingning xozirgi iqtisodiyotdagi turlari quyidagicha ajratilgan:

- moliyaviy va operativ lizing: lizingga olingan mol-mulkdan foydalanish muddatiga qarab;

- toza va ho'l lizing: lizing xizmatining hajmi va shakliga qarab;

- xalqaro va ichki lizing: lizing bozorining joylashgan joyiga qarab;

- qaytarma va aralash lizing: lizing munosabatlarining xarakteriga qarab;

- alohidalangan va guruhlangan lizing: lizingni moliyalash qatnashchilarining tarkibiga qarab;

- boshqa turdagi lizing ob'ekti bilan almashtiriladigan va aynan shu turdagii yangi lizing ob'ekti almashtiriladigan lizing: lizing ob'ektini yangilanishiga qarab;

- qo'shimcha lizing va asosiy lizing: lizing ob'ektini uchinchi shaxsga foydalanish uchun berilishiga qarab .

Moliyaviy lizing g'arb mamlakatlarida XX asrning 80-yillariga kelib jadal rivojlana boshladi. Hozirgi paytda rivojlangan mamlakatlarda investitsiyalarning 25-30 foizi lizing operatsiyalariga to'g'ri keladi. Shuningdek, yangi tur mahsulotlardan 80 foizga yaqini aynan lizing asosidagi uskunalarda ishlab chiqarilmoqda.

“O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq operativ lizing «ijara»

degan ma'noni anglatadi, moliyaviy lizing esa «moliyaviy ijara» yoki «lizing» ma'nosini anglatadi.»¹²

Operativ lizingda lizing beruvchi o'z xarajatlarini bitta lizing shartnomasi orqali qoplashni maqsad qilib qo'ymaydi. Boshqacha qilib aytganda, lizing beruvchi o'z xarajatlarini bitta lizing oluvchi hisobiga qoplamaydi. Lizing beruvchi mashina va uskunalarni umumiy xizmat davrida texnik ko'rikdan o'tkazish, ta'mirlash ishlarini amalga oshiradi.

Xalqaro lizingda eksport va import lizingi farqlanadi. Agar lizing kompaniyasi lizing predmetini maxalliy ishlab chiqaruvchidan harid qilib, uni xorijiy lizing oluvchiga taqdim etsa, unda u eksport lizingi bo'ladi. Aksincha bo'lganda, ya'ni lizing predmeti xorijiy ishlab chiqaruvchidan harid qilinib, maxalliy lizing oluvchiga taqdim etilsa, unda import lizingi amalga oshirilgan bo'ladi.

Ichki lizingda sotuvchi, lizing beruvchi va lizing oluvchilar orasidagi munosabatlar bir mamlakat ichida amalga oshiriladi.

Toza lizingda lizing oluvchi lizingga olingan ob'ektga texnik va boshqa xizmatlarni ko'rsatishni o'z zimmasiga olsa, xo'l lizingda lizing beruvchi lizing ob'ekti bilan birga unga texnik xizmat ko'rsatish, uni ta'mirlash, sug'urtalash, unda ishlovchi kadrlarni tayyorlash, marketing hizmatini tashkil etish, tayyor mahsulot reklamasi, hom ashyo bilan ta'minlash kabi xizmatlarni ham qilishi mumkin. Bunga ketadigan xarajatlar lizing to'lovlariga kiritiladi.

Qaytarma lizingda bo'lajak lizing oluvchi korxonaning uskunasi bor, lekin unga asosiy ishlab chiqarishni tashkil etish uchun moliyaviy mablag'lar etishmaydi. Shu sababli korxona, o'zining mulkini lizing kompaniyasiga sotadi, keyin esa aynan shu uskunani lizing beruvchidan lizingga oladi. Natijada, korxonada ishlab chiqarishni tashkil etish uchun aylanma mablag'lar paydo bo'ladi va uskunadan lizing shartlarida foydalanish imkoniyati vujudga keladi.

Aralash lizing - bu moliyaviy va operativ lizingning barcha elementlaridan tashkil topgan. Bunda lizing beruvchi lizing oluvchi tomonidan ko'rsatilgan

¹² D.G'.G'ozibekov, O.Sh.Sobirov, A.G.Mo'minov, O.M.Quljonov. Lizing munosabatlari nazariyasi va amaliyoti. – T.: Fan va texnologiya, 2004.-62 b.

sotuvchidagi mulkni lizingga berish maqsadida sotib oladi va lizing oluvchiga lizingga yetkazib beradi. Lizing muddati tugashi bilan mulk lizing oluvchiga o'tadi.

Alohidalangan lizingda, lizing beruvchi lizing ob'ektini harid qilish uchun ketadigan mablag'ning bir qismini o'z mablag'i evaziga to'laydi, qolgan qismini esa bir yoki bir nechta kreditorlardan ssuda shaklida olib to'lab beradi.

Guruxlangan lizingda lizing beruvchi jihozlarni lizingga berishni bank yoki boshqa kreditorlardan olingan qarz mablag'laridan foydalangan holda amalga oshiradi. Qarz mablag'lari lizing ob'ekti umumiy narhining 60-80 foizini tashkil etishi mumkin.

Qo'shimcha lizing - bu tadbirkorlik faoliyatining bir turi bo'lib, bunda lizing ob'ekti lizing beruvchining yozma roziligi asosida lizing oluvchi tomonidan foydalanish uchun uchinchi shaxsga beriladi. Lizing oluvchi lizing beruvchi oldida asosiy lizing shartnomasi asosida javobgar bo'lib qoladi. Qo'shimcha lizing shartnomasi asosiy lizing shartnomasi kabi yozma shaklida tuziladi. Asosiy lizingda lizing ob'ektini uchinchi shaxsga foydalanishga berish huquqi ko'zda tutilmaydi.

Lizing beruvchi kompaniya lizing oluvchi uchun, yani xozirgi kunda yirik fermer xo'jaliklari misolida, mol-mulk sotib olayotganda mol-mulk muayyan shaxsga lizingga berishga mo'ljallanganligini sotuvchiga bildirishi shart.

Lizing shartnomasi ob'ekti bo'lgan mol-mulk sotuvchi tomonidan bevosita lizing oluvchiga u turgan joyda topshiriladi. Lizing oluvchi shartnomani bekor qilishni va zararning qoplanishini talab qilishga quyidagi xollarda haqli xisoblanadi:

-agar lizing shartnomasining narsasi bo'lgan mol-mulk shu shartnomada ko'rsatilgan muddatda, basharti shartnomada bunday muddat ko'rsatilmagan bo'lsa;

- oqilona muddatda lizing oluvchiga topshirilmagan bo'lsa;

- lizing beruvchi javobgar bo'ladigan holatlar tufayli muddat o'tkazib yuborilgan taqdirda.

1.3 Rivojlangan mamlakatlarda lizing kompaniyalarini boshqarishdagi ijobiy tajribalari

Hozirgi kunda jaxon iqtisodiyotida lizing faoliyatini o'rni va ahamiyati ortib bormoqda. Rivojlangan mamlakatlarning tajribasida lizing kompaniyalari tomonidan mavjud uskunalarni texnik qayta qurollantirish va yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish borasidagi ko'plab misollarga boy.

Shular qatorida rivojlangan mamlakatlardan biri bo'lgan AQSHda lizing faoliyati hozirgi kunda tez suratlarda o'sib bormoqda. AQSH ilk lizing kompaniyasi 1952 yil San-Fransiskoda tuzilgan mashhur Amerika kompaniyasi «United States Leasing Corporation» birinchi bo'lib xalqaro miqyosga chiqqan, oqibatda xalqaro lizing yuzaga kelgan. Hozirgi kunda ushbu davlatda lizing beruvchilar mustaqil lizing kompaniyalari, banklar va uskunalar ishlab chiqaruvchilar huzuridagi kompaniyalardan iborat. 2013-yil yakunlariga ko'ra AQSH lizing faoliyatining 317.88 mlrd. AQSH dollarini tashkil etib, 8 foizga o'sgan va savdo aylanmasining 22.0 foizini tashkil etgan.¹³ Lizing bozori ushbu natijalarga erishishganligining asosi quyidagi omillar tashkil etadi:

- AQSHda 1964-yildan 1976-yilgacha lizing operatsiyalarini buxgalteriya ro'yxatga olish tamoyillari uzluksiz takomillashtirilib borildi va natijada 13-sonli Moliya hisob standartining qabul qilinishiga olib keldi;

- investisiyalangan soliq imtiyozi. AQSH lizing bozorida yangi investisiyalar qiymatining 10 foizigacha soliq summasidan chiqarib tashlanadi;

- jadallashtirilgan eskirish hisoblash tizimi.

Yaponiyada lizing bozorini rivojlanish asosi 1969 yilda tuzilgan «Century Leasing System» lizing kompaniyasi yuzaga kelishib bilan bog'liq bo'lib, ushbu kompaniya hozirgi kunda eng mashhur va yirik kompaniyalardan biri hisoblanadi. Ushbu mamlakatda iqtisodiy mo'jizaning yuzaga kelishi ham bevosita lizing bozorini rivojlanishi bilan bo'g'liq bo'lib, uning asosiy omillari:

- lizing bozoriga bank kapitalining faol aralashuvi;

- yirik moliyalashtirish manbalarining mavjudligi.

¹³ Report: US Dept. of Commerce, Economics & Statistics Administration, Bureau of Economic Analysis and Equipment Leasing Association of America, 2014.

Xalqaro statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2013-yilda Yaponiy lizing bozori 30.0 foizga o'sgan bo'lib, 67.26 mlrd. AQSH dollarini tashkil etgan¹⁴.

Yevropadagi umumiy lizingni moliyalashtirish hajmining 72 foizi to'rtta mamlakat: Fransiya, Germaniya, Italiya, Buyuk Britaniyaga. Evropadagi jami asosiy vositalar investitsiyalari hajmida lizing 12,5 foizni tashkil qiladi.

Angliyadagi zamonaviy lizing biznesining ilk qaldirg'ochi bo'lib, «Mercantile Leasing Company» hisoblanadi. U 1960 yil 8 iyulda ta'sis etilgan «Mercantil Credit Company» va «United States Leasing Corporation» fransuz-amerika qo'shma korxonasi tarzida yuzaga kelgan.

Germaniyada lizing faoliyatini boshlagan ilk kompaniya 1962 yilda tuzilgan «Lokallease Mietfinanzierung GmbH» kompaniyasi bo'lib, uning ustav kapitali 1 mln. markani tashkil etgan. Germaniyada hozirgi kunda ko'plab lizing kompaniyalari mavjud. Lizing bozori 57 ta nemis Lizing kompaniyalari a'zo bo'lgan lizing uyushmasi tomonidan muvofiqlashtiriladi.

Lizing bozori mutaxassislari tomonidan tayorlangan ma'lumotlarga ko'ra – “2014 yilda Yevropada ko'chmas mulk lizingi 163 mlrd. yevro miqdoridagi hajmda bo'lib, bu 2013 yilga nisbatan 18 foiz ko'proq, shu davrdagi uskunalar lizingi hajmi o'zgarmagan holda 130 mlrd. evroni tashkil etdi 2013 yilga nisbatan 0,45 foizga o'sgan.”¹⁵ Ushbu samarali natijalarga quyidagi omillar ta'siri natijasida erishilgan:

- Yevropada 50-yillarda ilmiy-texnik inqilob natijasida korxonalar tomonidan asosiy vositalarni yangilashga bo'lgan katta xajmdagi ehtiyoj;
- moliyaviy xizmatlar bozorini jadal rivojlanishi;
- lizing faoliyatining soliqqa tortishning xar tomonlama qulayligi;
- bank kreditlarining past foizli stavkalari taklifi.

Bu tajribalardan samarali foydalanish xamda endigina shakllanayotgan lizing xizmatlari bozorining tulakonli amal qilishini tashkillashtirish maqsadida lizing faoliyatiga ixtisoslashgan me'yoriy-xuquqiy asoslarni shakllantirish

¹⁴ Report: Japan Economic Planning Agency and Japan Leasing Association (equipment leasing as a percentage of private capital investment), 2014.

¹⁵ “O'zqishloqmashlizing” ALK kompaniyasi mutaxassislari tomonidan tayorlangan ma'lumot asosida.

zaruriyati tugildi.

Mamlakatimizda lizing xizmatining rivojlanishi uchun mustahkam huquqiy asos va keng imtiyozlar yaratilgan. Texnikani lizingga olishda fermer xo'jaliklari, mashina-traktor parklari hamda hududiy "Qishloqxo'jalikkimyo" aksiyadorlik jamiyatlari uchun qator imtiyozlar yaratilgan. Lizing muddatining 7 yildan 10 yilgacha ekani, texnika qiymatining 15 foizi oldindan to'lanishi va lizing daromadi yillik foizining bank moliyalashtirish stavkasining ellik foizidan oshmasligi shular jumlasidandir.

Lizing faoliyatida lizing kompaniyasi o'z zimmasiga bitimning faqat moliyaviy tarafini oladi. Lizing predmetidan foydalanishdagi risklarto'liq foydalanuvchi zimmasiga tushadi. Lizing uchun uzoq muddatli shartnomalar xosdir.

O'zbekistonda qishloq xo'jaligiga texnika yetkazib berishda quyidagi 3 turdagi iqtisodiy mexanizmdan foydalanilmoqda:

-lizing kompaniyasi tomonidan qarz (kredit)ga olingan mablag' hisobidan lizing ob'ektini sotib olib, lizing oluvchiga yetkazib berilishi;

-tijorat banklari tomonidan Markaziy bankdan olingan kredit yoki o'z mablag'i hisobidan lizing ob'ektini sotib olib, lizing oluvchiga yetkazib berilishi;

-tijorat banklari tomonidan qishloq xo'jaligi korxonasiga texnika sotib olish uchun kredit ajratilishi.

1999 yilda Respublika Vazirlar Maxkamasining «Uzkeysagrolizing» uzbek-amerika kompaniyasini tashkil etish to'grisida»gi 111- qaroriga binoan O'zbekiston banklar assotsiatsiyasi va uning shuba korxonasi «Baraka» ULK AJga bir oy muddatda «Lizing to'grisida»gi vaqtinchalik nizom ishlab chiqib, Vazirlar Maxkamasiga kiritish tavsiya etildi.

Tayyorlangan hujjat, lizing asosida moliyalashtirishning shartnoma munosabatlarini kulay sharoitlari va prinsipial asoslarini kamrab olgan edi. Birok mamlakat hukumati lizing buyicha me'yoriy-huquqiy hujjatlarni yanada mujassamlashtirish hamda u lizing munosabatlarining barcha jihatlarini kamrab

olishi lozimligidan kelib chiqib vaktinchalik nizom urniga «Lizing to'grisida» qonun ishlab chikish zarurligi xaqida xulosa kilindi.

1998 yil dekabr oyida O'zbekiston Respublikasi "Lizing to'grisida"gi qonun loyixasi Oliy Majlisning sessiyasiga muxokama uchun kiritildi va 1999 yil 14 aprelda esa Oliy Majlis-ning qarori bilan O'zbekiston Respublikasining "Lizing to'grisida" gi qonuni kuchga kirdi. Mamlakatda lizing munosabatlarining rivojlanishi hamda respublika tijorat banklarini moliyaviy xizmat turini kuplab kursatishga jalb qilish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshkaruvi tomonidan 1997 yil 29 martda tasdiklangan "O'zbekiston Respublikasi banklari tomonidan lizing operatsiyalarini utkazish tartibi to'grisida»gi koidalari muhim rol uynadi. Xususan, bu hujjat tijorat banklarining lizing bozorida faoliyat yuritish me'yorlarini aniklab, bank mijozlari bulgan kichik va urta biznes sub'ektlariga banklar tomonidan lizing xizmatlarini bajarish uchun huquqiy asoslarni yaratdi.

O'zbekistonda barcha lizing kompaniyalari 1995 va 1999-yillar mobaynida tashkil etilgan bo'lib, ularning bari o'zlarining mo'ljallagan bozoriga ega edilar. Ular bir-birini takrorlamaydi. Bitta kompaniya o'z xizmatlarini kichik va o'rta biznesga, ikkinchisi esa «Uzavializing» Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasi tomonidan samolyotlar eksportiga ixtisoslashtirilgan edi.

Qishloq xo'jaligida tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining hukumati 2001-2007 yillar mobaynida «Qishloqxo'jalikmashxolding» kompaniyasi korxonalari ishlab chiqargan zamonaviy qishloq xo'jalik texnikasining bir kismini eksperiment tarzida, lizing asosida qishloq xo'jalik kooperativlari, fermer xo'jaliklari va mashina-traktor saroylariga yetkazib berish haqida qaror qabul qilgan. Qishloq xo'jaligini yukori samarali zamonaviy qishloq xo'jaligi texnikasi bilan jixozlashni rag'batlantirish, qishloq xo'jaligi mashinasozligini, shu jumladan, yetakchi xorijiy kompaniyalar ishtirokida rivojlantirish uchun zarur shart- sharoitlarni shakllantirish, qishloqqa yetkazib berilayotgan traktorlar va o'rim-yig'im texnikasi uchun hisob-kitob qilish mexanizmini takomillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi

Vazirlar Maxkamasining 1999 yil 30 oktyabrdagi 486-sonli, 2000 yil 2 noyabrda «Qishloqni qishloq xo'jalik mashinalari bilan ta'minlash choralari tug'risida» 424-sonli qarorlari qabul kilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002 yil 28 avgustda qabul qilingan "Lizing faoliyatini rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq 2002 yilning 1 sentyabridan boshlab:

- lizing to'lovlari – qo'shilgan qiymat solig'idan;

- lizingga berish uchun O'zbekiston Respublikasi xududiga olib kelinadigan texnologiya uskunalari – vakil bankning tegishli mavjud bo'lgan taqdirda bojxona to'lovidan va qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinishi;

- lizing oladigan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar lizingga berilgan mulkka soliq to'lashdan lizing shartnomasi amal qiladigan muddatgacha ozod qilinishi;

- lizing beruvchini soliqqa tortishda u lizingga berish uchun mulk xarid qilishga olgan kreditlar foizi hamda belgilangan boshqa to'lovlarning summasi uning jami daromadidan chegirib tashlanishi belgilandi.¹⁶

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yilning 26 apreldagi 199-sonli "Lizing xizmatlarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq soliq solinadigan daromadlar (foyda)ni aniqdashda lizingga oluvchilarning 2009 yil 1 yanvargacha lizingga olingan asosiy vositalar bo'yicha jami daromadidan amortizatsiya ajratmalari jami summasini, shu jumladan qonun hujjatlariga muvofiq tezlashtirilgan usul bilan hisoblangan summani chegirib tashlash xuquqiga ega bo'lishiga doir tartib belgilab qo'yildi va O'zbekiston Respublikasi Hukumatining ayrim qarorlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

Lizing jarayonlarini rivojlantirishdagi navbatdagi asosiy omillardan biri lizing beruvchi korxona va tashkilotlarni lizing faoliyati bo'yicha olingan daromadlariga soliq imtiyozining berilishidir.

Respublika Prezidentining 2006 yil 17 apreldagi PQ-325 sonli "O'zbekiston Respublikasida 2006-2010 yillarda xizmat ko'rsatish va servis

¹⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Lizing faoliyatini rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, 2002 yil 28 avgust.

sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga asosan lizing faoliyati bilan shug'ullanuvchilar mazkur faoliyat turi bo'yicha 3 yillik muddatga daromad solig'idan ozod etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 17 apreldagi 325-sonli Farmoniga asosan belgilangan soliq imtiyozlari banklar uchun korxonalar tomonidan asosiy vositalarni harid qilinishini moliyalashtirishning vositasi sifatida lizingni kengroq qo'llashga qo'shimcha rag'bat bo'ldi. Biroq, banklar uchun lizingning boshqa an'anaviy kreditlash operatsiyalaridan afzalligiga qaramay soliq; preferensiyalari, kredit va mulkiy tavakkalchilikning ozligi, Markaziy bank banklarning lizingni amalga oshirish imkoniyatlarini cheklab qo'ydi.

2006 yil avgust oyida Markaziy bank «Bir qarzdor yoki o'zaro dahldor bo'lgan qarzdorlar guruhiga to'g'ri keluvchi tavakkalchilikning eng yuqori darajasi to'g'risidagi Nizom»ga qo'shimchalar kiritdi. Unga binoan bankning lizingga ajratiladigan mablag'i birinchi darajali bank kapitalining 25% bilan cheklab qo'yildi. Qiyoslash uchun - kreditlarning umumiy xajmi birinchi darajali bank kapitalining 75% bilan cheklangan.

II BOB. “O‘ZQISHLOQMASHLIZING” ALK KOMPANIYASINING MOLIYAVIY-IQTISODIY HOLATI VA UNING TAHLILI

2.1 O‘zbekistonda lizing kompaniyalarning boshqaruv tizimining zamonaviy holati

Boshqaruv tizimining samarali tashkil etilishi, uning insonparvarlik, iqtisodiy va oqilona usul bilan tashkil etilishi, uning negizida inson manfaatlari yotganligi, davlat siyosatining Boshqaruvga ijobiy ta’siri dunyoda buyuk davlat paydo bulishi bilan yakunlanadi.

Hayotni tebratish, iqtisodiyotni yuqori sur’atlar bilan rivojlantirish - bu davlat, viloyat, shahar, tuman, qolaversa, oddiy xo‘jalik bo‘ladimi - avvalo, shu hududlar hamda xo‘jaliklarni boshqaradigan rahbar va mutaxassislarning aql-zakovati, bilimi va tajribasi, shijoat va qat’iyatiga bog‘liq ekanini bugungi kunda isbotlab berishning hojati yo‘q.¹⁷

Menejmentni jamiyatning iqtisodiy negizi bilan boglab, shu bilan birga Boshqaruvning ikki - tashkiliy-texnikaviy va ijtimoiy-iqtisodiy tomonlarini xisobga olgan xolda o‘rganish lozim.

Tashkiliy-texnikaviy Boshqaruv anik iste’mol kiymatini olish uchun mahsulot tayyorlashda mexnat taksimoti va kooperatsiyasi bilan ajralib turadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy Boshqaruv mavjud ishlab chiqarish munosabatlari bilan boglik bo‘lib, menejment maqsadlarini belgilaydi.

Tashkiliy-texnikaviy Boshqaruv mexnat unumdorligi va ishlab chiqarish samaradorligining oshishi uchun sharoit yaratishga imkon beruvchi faoliyat turidan iboratdir.

Ijtimoiy-iqtisodiy Boshqaruvning maqsadi ishlovchilar samarali mexnat qilishi uchun sharoit yaratish ularni ijtimoiy ximoya qilishning ishonchli umumdavlat tizimini shakllantirish, bandlikni ta’minlash va axolining kam ta’minlangan katlamlarini qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir. Shu o‘rinda mamlakatimiz Prezidenti I.A.Karimov o‘zining «O‘zbekiston iqtisodiy isloxatlarni chuqurlashtirish yo‘lida» asarida «Kuchli ijtimoiy siyosat, avvalo

¹⁷ Karimov I.A. Odamlar tashvish bilan yashash –oliy burch. //Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. T. 10. – T.: “O‘zbekiston”, 2002. – 43 b.

sermaxsul mehnat qilish uchun yaxshiroq rag'bat va imkoniyatlar yaratishdan, iqtisodiy yo'l tanlash va faoliyat ko'rsatish erkinligiga bo'lgan kafolatli xuquqni qaror topdirishdan, axolining mehnat va ijtimoiy faolligini oshirishdan xam iboratdir», deb ta'kidlagan edi.

Hozirgi kunda lizing faoliyatini boshqarishda Respublika faoliyat ko'rsatayotgan yirik qishloq xo'jaligi mashinasozligi korxonalari tomonidan, shu jumladan, yetakchi xorijiy kompaniyalar ishtirokida ishlab chiqarilgan traktorlar va o'rim-yig'im texnikasi fermer va shirkat xo'jaliklariga, mashina-traktor parklariga hamda "O'zbekimyo sanoat" davlat-aksiyadorlik kompaniyasining qishloq xo'jaligiga xizmat ko'rsatuvchi "Qishloq xo'jalik kimyo" hududiy aksiyadorlik birlashmalariga ya'ni lizing oluvchilarga texnika va texnologiyani berishda "O'zbek qishloq xo'jalik mashlizing" Aksiyadorlik lizing kompaniyasining salmog'i yuqori pog'onalarni egallamoqda. Kompaniya moliyaviy barqaror fermer xo'jaliklariga joriy yildan boshlab quyidagi shartlar asosida lizing obyektlarini yetkazib beradi:

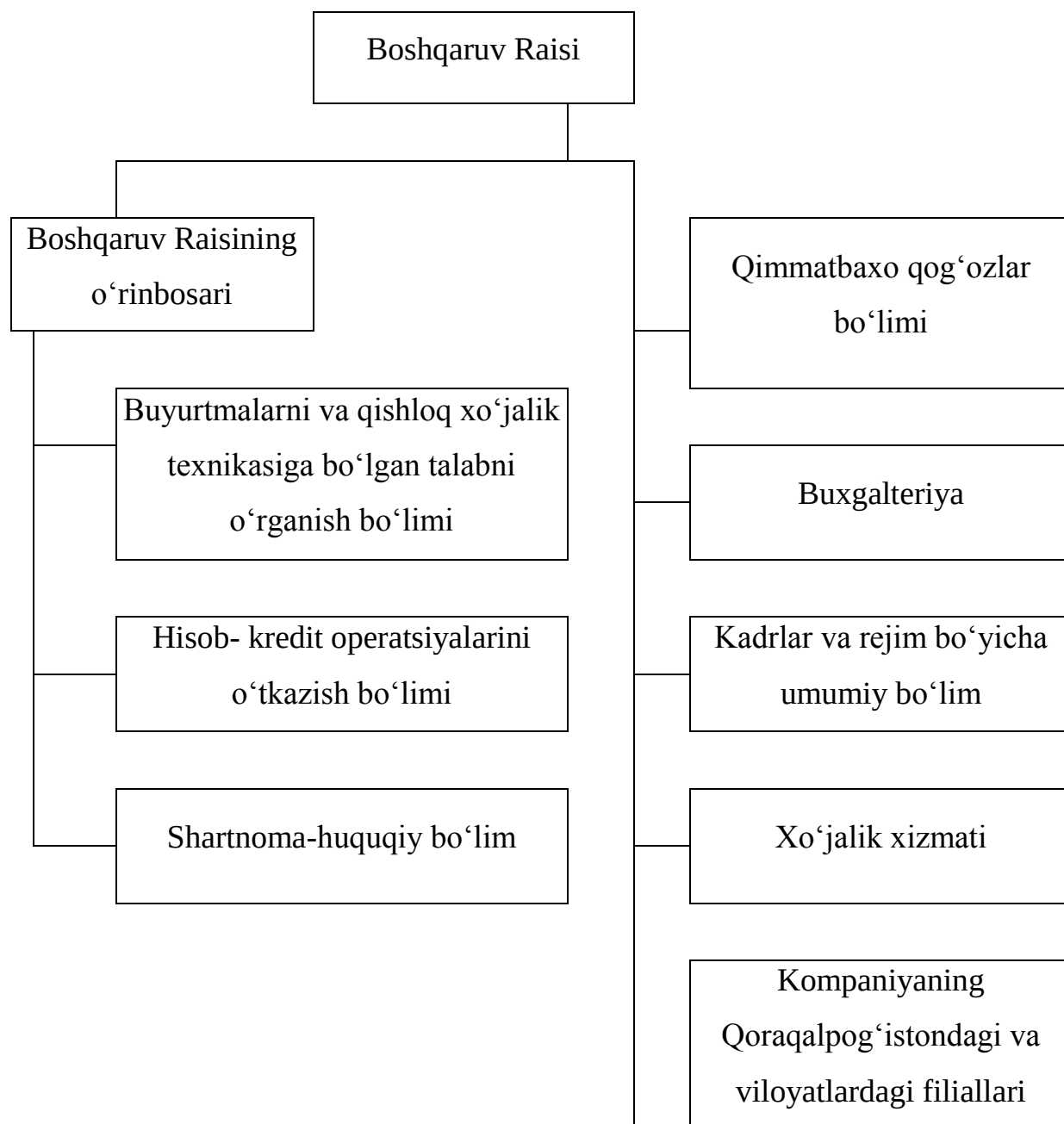
- zamonaviy qishloq xo'jaligi texnikasi qiymatining 20 foizi avans sifatida lizing oluvchilar tomonidan o'z mablag'lari hisobiga to'lanadi;

- zamonaviy qishloq xo'jaligi texnikasi qiymatining 80 foizi "O'zbek qishloq xo'jalik mashlizing" kompaniyasi tomonidan unga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini texnika bilan ta'minlashni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi qarz asosida beradigan mablag'lar hisobiga moliyalashtiriladi.

Bugungi kunda "Qishloq xo'jalik mashlizing" aksiyadorlik kompaniyasi mamlakatimiz qishloq xo'jaligi taraqqiyotida, xususan, fermer xo'jaliklarini kerakli agregatlar bilan ta'minlashda e'tirofga loyiq ishlarni amalga oshirmoqda.

Aksiyadorlik jamiyati "O'zbek qishloq xo'jalik mashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 30 oktyabrda 486-sonli "O'zbek qishloq xo'jalik mashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasini tashkil etish to'g'risida"gi qarori va Ta'sis chiqaruvchilar tomonidan 1999 yil 26 noyabrda imzolangan Ta'sis shartnomasiga muvofiq tashkil etildi.

Kompaniya asosan Qoraqalpog‘iston Respublikasi va 12 ta hududiy viloyat filiallaridan tarkib topgan. Kompaniya tizimida jami 190 nafarga yaqin oliy toifali mutaxassislar mehnat qilib kelmoqda. Shulardan: 6 nafari fan nomzodlari, 7 nafari O‘zbekiston Respublikasi huzuridagi Davlat va qurilish akademiyasini tugallagan mutaxassislar hisoblanadilar.

2-rasm. "O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing" ALK kompaniyasi ijro etuvchi apparatining tuzilmasi.¹⁸

¹⁸O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasini tashkil etish to‘g‘risida”gi 486-sonli qarori, 1999- yil 30-oktabr.

"O'zqishloqxo'jalikmashlizing" ALK kompaniyasi boshqaruv organlari bo'lib, quyidagilar xisoblanadi¹⁹:

- Aksiyadorlarning Umumiy yig'ilishi;

- Kuzatuv kengashi

- Jamiyat Boshqaruvi hisoblanadi.

Aksiyadorlarning Umumiy yig'ilishi. Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi jamiyatning yuqori boshqaruv organidir. Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishini jamiyat kuzatuv kengashining raisi, u uzrli sabablarga ko'ra bo'lmagan taqdirda esa, jamiyat kuzatuv kengashining a'zolaridan biri olib boradi.

Aksiyadorlarning yillik umumiy yig'ilishi moliya yili tugaganidan keyin olti oydan kechiktirmay o'tkaziladi. Aksiyadorlarning yillik umumiy yig'ilishida jamiyatning kuzatuv kengashini va taftish komissiyasini saylash to'g'risidagi, jamiyatning Boshqaruv raisi, boshqaruv a'zolari, ishonchli boshqaruvchi bilan tuzilgan shartnomaning muddatini uzaytirish, uni qayta tuzish yoki bekor qilish mumkinligi haqidagi masalalar hal etiladi, shuningdek O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni 59-moddasi birinchi qismining o'n ikkinchi va o'n uchinchi xatboshilariga muvofiq jamiyatning yillik hisoboti va boshqa hujjatlari ko'rib chiqiladi.

Aksiyadorlarning yillik umumiy yig'ilishidan tashqari o'tkaziladigan umumiy yig'ilishlari navbatdan tashqari yig'ilishlardir.

Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishini o'tkazish sanasi va tartibi, yig'ilish o'tkazilishi haqida aksiyadorlarga xabar berish tartibi, aksiyadorlarning umumiy yig'ilishini o'tkazishga tayyorgarlik vaqtida aksiyadorlarga beriladigan materiallarning (axborotning) ro'yxati "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" ALKning Kuzatuv kengashi tomonidan quyidagilar belgilanadi:

- jamiyat ustaviga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish yoki Jamiyatning yangi tahrirdagi ustavini tasdiqlash;

- jamiyatni qayta tashkil etish;

¹⁹ "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" ALK kompaniyasi Boshqaruv organlari tog'risidagi Nizomi, 2014-yil.

-jamiyatni tugatish, tugatish komissiyasini tayinlash hamda oraliq va yakuniy tugatish balanslarini tasdiqlash;

-jamiyat kuzatuv kengashining va minoritar aksiyadorlar qo‘mitasining son tarkibini belgilash, ularning a‘zolarini saylash va a‘zolarining vakolatlarini muddatidan ilgari tugatish;

- e‘lon qilingan aksiyalarning eng ko‘p miqdorini belgilash;

- o‘z aksiyalarini olish;

-jamiyatning tashkiliy tuzilmasini tasdiqlash, uning Boshqaruv raisini saylash va Boshqaruv raisining vakolatlarini muddatidan ilgari tugatish;

-jamiyat taftish komissiyasining a‘zolarini saylash va ularning vakolatlarini muddatidan ilgari tugatish, shuningdek taftish komissiyasi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash;

Aksiyadorlarning umumiy yig‘ilishida ovozga qo‘yilgan masalalar bo‘yicha quyidagilar ovoz berish huquqiga ega bo‘ladi:

-jamiyatning oddiy aksiyalari egalari bo‘lgan aksiyadorlar;

- Qonunda va ushbu ustavda nazarda tutilgan hollarda jamiyatning imtiyozli aksiyalari egalari bo‘lgan aksiyadorlar.

Quyidagi masalalar bo‘yicha qaror Aksiyadorlar umumiy yig‘ilishi tomonidan Aksiyadorlarning umumiy yig‘ilishida ishtirok etayotgan ovoz beruvchi aksiyalarning egalari bo‘lgan aksiyadorlarning to‘rt dan uch qismidan iborat ko‘pchilik (malakali ko‘pchilik) ovozi bilan qabul qilinadi:

-jamiyat ustaviga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish yoki jamiyatning yangi tahrirdagi ustavini tasdiqlash;

-jamiyatni qayta tashkil etish;

-jamiyatni tugatish, tugatuvchini tayinlash hamda oraliq va yakuniy tugatish balanslarini tasdiqlash;

- e‘lon qilingan aksiyalarning eng ko‘p miqdorini belgilash;

-jamiyat kuzatuv kengashining va taftish komissiyasining o‘z vakolat doirasiga kiradigan masalalar yuzasidan, shu jumladan jamiyatni boshqarishga doir qonun hujjatlarida belgilangan talablarga rioya etilishi yuzasidan jamiyat

kuzatuv kengashining hisobotlarini va taftish komissiyasining xulosalarini eshitish;

- yirik bitim tuzish masalasi bo'yicha Jamiyat Kuzatuv kengashining yakdilligiga erishilmagan taqdirda, yirik bitim tuzish to'g'risidagi masalani kuzatuv kengashining qaroriga ko'ra ko'rib chiqish;

- balans qiymati yoki olish qiymati bitim tuzish to'g'risida qaror qabul qilinayotgan sanada Jamiyat sof aktivlari miqdorining ellik foizidan ortig'ini tashkil etuvchi mol-mulk xususida yirik bitim tuzish.

Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi kun tartibiga kiritilmagan masalalar bo'yicha qaror qabul qilishga, shuningdek kun tartibiga o'zgartishlar kiritishga haqli emas.

Aksiyadorlar Umumiy yig'ilishining vakolat doirasiga kiritilgan masalalar hal qilish uchun Jamiyatning Kuzatuv kengashiga berilishi mumkin emas, amaldagi qonunchilikka muvofiq Jamiyat ustaviga uning ustav fondini ko'paytirish bilan bog'liq o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risidagi masalalarni hal etish bundan mustasno.

“O'zqishloqxo'jalikmashlizing” Aksiyadorlik lizing kompaniyasining Kuzatuv kengashi jamiyat faoliyatiga umumiy rahbarlikni amalga oshiradi, Qonun va ushbu ustav bilan Aksiyadorlar umumiy yig'ilishining vakolat doirasiga kiritilgan masalalarni hal etish bundan mustasno. Aksiyadorlar umumiy yig'ilishining qaroriga ko'ra Jamiyat Kuzatuv kengashining a'zolariga ular o'z vazifalarini bajarib turgan davr uchun haq to'lanishi va (yoki) Kuzatuv kengashining a'zosi vazifalarini bajarish bilan bog'liq xarajatlarining o'zni qoplanishi mumkin. Bunday haq va to'lovlarning miqdorlari Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi qarorida belgilanadi.

Jamiyat kuzatuv kengashining vakolat doirasiga quyidagilar kiradi:

- jamiyat faoliyatining ustuvor yo'nalishlarini belgilash;

- aksiyadorlarning yillik va navbatdan tashqari umumiy yig'ilishlarini chaqirish, bundan O'zbekiston Respublikasining “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida”gi Qonuni 65-

moddasining o‘n birinchi qismida nazarda tutilgan hollar mustasno;

- aksiyadorlar umumiy yig‘ilishining kun tartibini tayyorlash;

- aksiyadorlarning umumiy yig‘ilishi o‘tkaziladigan sana, vaqt va joyni belgilash;

- aksiyadorlarning umumiy yig‘ilishi o‘tkazilishi haqida xabar qilish uchun jamiyat aksiyadorlarining reestrini shakllantirish sanasini belgilash;

- jamiyat ustaviga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish yoki jamiyatning yangi tahrirdagi ustavini tasdiqlash masalasini aksiyadorlarning umumiy yig‘ilishi hal qilishi uchun kiritish;

- mol-mulkning bozor qiymatini belgilashni tashkil etish;

- jamiyatning boshqaruv a‘zolarini (raisdan tashqari) saylash (tayinlash), ularning vakolatlarini muddatidan ilgari tugatish;

- jamiyatning yillik biznes-rejasini ma’qullash, bunda, Jamiyatning kelgusi yilga mo‘ljallangan biznes-rejasi Jamiyat kuzatuv kengashi majlisida joriy yilning 1 dekabridan kechiktirmay ma’qullanishi lozim;

- ichki audit xizmatini tashkil etish va uning xodimlarini tayinlash, shuningdek har chorakda uning hisobotlarini eshitib borish;

- jamiyat ijroiya organining faoliyatiga daxldor har qanday hujjatlardan erkin foydalanish va jamiyat Kuzatuv kengashi zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish uchun bu hujjatlarni ijroiya organidan olish. Jamiyat Kuzatuv kengashi va uning a‘zolari olingan hujjatlardan faqat xizmat maqsadlarida foydalanishi mumkin;

- jamiyatning taftish komissiyasi a‘zolariga to‘lanadigan haq va kompensatsiyalarning miqdorlari yuzasidan tavsiyalar berish;

- dividend miqdori, uni to‘lash shakli va tartibi yuzasidan tavsiyalar berish;

- jamiyatning zaxira fondidan va boshqa fondlaridan foydalanish;

- jamiyatning filiallarini tashkil etish va vakolatxonalarini ochish;

- jamiyatning sho‘ba va tobe xo‘jalik jamiyatlarini tashkil etish;

- O‘zbekiston Respublikasining “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni 8 va 9-

boblarida nazarda tutilgan hollarda bitimlar tuzish haqida qaror qabul qilish;

- jamiyatning tijorat va notijorat tashkilotlardagi ishtiroki bilan bog‘liq bitimlarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tuzish;

- jamiyatning korporativ obligatsiyalarini qaytarib sotib olish to‘g‘risida qaror qabul qilish; jamiyatning ustav fondini ko‘paytirish, shuningdek jamiyat ustaviga jamiyatning ustav fondini ko‘paytirish bilan bog‘liq o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish;

- aksiyalarni joylashtirish (qimmatli qog‘ozlarning birja bozoriga va uyushgan birjadan tashqari bozoriga chiqarish) narxini belgilash;

- jamiyat tomonidan korporativ obligatsiyalar, shu jumladan aksiyalarga ayirboshlanadigan obligatsiyalar chiqarish to‘g‘risida qaror qabul qilish;

- qimmatli qog‘ozlarning hosilalarini chiqarish to‘g‘risida qaror qabul qilish;

- jamiyatning korporativ obligatsiyalarini qaytarib sotib olish to‘g‘risida qaror qabul qilish;

- ijroiya organ (Boshqaruv)ga to‘lanadigan haq va kompensatsiyalarning miqdorlarini belgilash;

- Jamiyat kuzatuv kengashining vakolat doirasiga O‘zbekiston Respublikasining “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni va ushbu ustavga muvofiq boshqa masalalarni hal etish ham kiritilishi mumkin.

“O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” ALKning Kuzatuv kengashining majlisi Kuzatuv kengashining raisi tomonidan uning o‘z tashabbusi bilan, Kuzatuv kengashining a‘zosi, taftish komissiyasi yoki auditorning, Jamiyat Boshqaruvining, hamda Jamiyatning eng kamida 10 (o‘n) foiz aksiyasiga ega bo‘lgan aksiyador(aksiyadorlar)ining talabiga binoan chaqiriladi. Jamiyat Kuzatuv kengashining majlisini chaqirish va o‘tkazish tartibi “AJ “O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” ALKning Kuzatuv kengashi to‘g‘risida Nizom”da belgilab qo‘yiladi.

“O‘zqishloqxo’jalikmashlizing” Alkning boshqaruvi. “O‘zqishloqxo’jalikmashlizing” ALKning kundalik faoliyatiga rahbarlik 5 kishidan iborat kollegial ijroiya organ – Boshqaruv tomonidan amalga oshiriladi. Boshqaruv a’zolari Jamiyat Boshqaruv raisi tomonidan tavsiya etilgan nomzodlarni ko‘rib chiqish asosida Jamiyat Kuzatuv kengashining oddiy ko‘pchilik ovoz bilan qabul qiladigan qaroriga muvofiq tayinlanadi.

“O‘zqishloqxo’jalikmashlizing” ALKning Boshqaruvining vakolatlariga Jamiyatning kundalik faoliyatiga rahbarlik qilishga doir barcha masalalar kiradi, Aksiyadorlar umumiy yig‘ilishining yoki Kuzatuv kengashining mutlaq vakolatlariga kiritilgan masalalar bundan mustasno.

“O‘zqishloqxo’jalikmashlizing” ALKning Boshqaruvi Jamiyat ustavi asosida ish yuritadi.

“O‘zqishloqxo’jalikmashlizing” ALKning Boshqaruvi raisi:

-Jamiyat nomidan ishonchnomasiz ish yuritadi, shu jumladan uning manfaatlarini ifodalaydi, Jamiyat nomidan bitimlar tuzadi, Jamiyatning filiali va sho‘ba korxonasi rahbarini tayinlaydi, shtatlarni tasdiqlaydi, jamiyatning barcha xodimlari bajarishi majburiy bo‘lgan buyruqlar chiqaradi va ko‘rsatmalar beradi;

-Boshqaruv faoliyatiga rahbarlikni amalga oshiradi, Jamiyatga topshirilgan vazifalarning bajarilishiga shaxsan javob beradi, Boshqaruv raisining o‘rinbosari, Boshqaruv a’zolari va ijroiya apparatning boshqa tarkibiy bo‘linmalari rahbarlari o‘rtasida xizmat vazifalarini taqsimlaydi;

-amaldagi qonunchilik va ushbu ustav me‘yorlariga muvofiq Jamiyat vakolatiga kirgan masalalar bo‘yicha buyruqlar, yo‘riqnomalar va boshqa me‘yoriy hujjatlarni imzolaydi;

-amaldagi qonunchilik va ushbu ustav me‘yorlariga muvofiq Jamiyat mulki va mablag‘larini tasarruf etadi. O‘zbekiston Respublikasi va undan tashqarida Jamiyat nomidan ish yuritadi, yuridik va jismoniy (shu jumladan xorijiy) shaxslar bilan Jamiyat nomidan shartnomalar va boshqa bitimlar tuzadi.

“O‘zqishloqxo’jalikmashlizing” ALKning Boshqaruv raisi Aksiyadorlar umumiy yig‘ilishi tomonidan saylanadi. Boshqaruv raisi Boshqaruv qoshida

O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi va boshqa me'yoriy hujjatlarga muvofiq ijro etuvchi apparat tuzadi.

Jamiyatning taftish komissiyasi. Jamiyatning moliya-xo'jalik faoliyatini nazorat qilish uchun ushbu ustavga muvofiq, Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi tomonidan yig'ilishda ishtirok etayotgan ovoz beruvchi aksiyalar egasi bo'lmish aksiyadorlarning ko'pchilik ovozi bilan aksiyadorlar ichidan, 1 yil muddatga 3 kishidan iborat Taftish komissiyasi saylanadi.

Jamiyat Taftish komissiyasining vakolatlari amaldagi qonunchilik va ushbu ustav me'yorlariga muvofiq belgilanadi. Jamiyat Taftish komissiyasining faoliyat tartibi Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi tomonidan tasdiqlanadigan nizomda belgilab qo'yiladi.

Hozirgi vaqtda respublikamizdagi fermer xo'jaliklarining aksariyat qismi lizing xizmatidan foydalanmoqda. Yangi texnika sotib olishda lizing — qulay va samarali mexanizm bo'lib, bunda, texnika qiymatining bir qismi avans sifatida oldindan to'lanadi, qolgan asosiy qismi esa lizing foizi bilan qo'shilgan holda bir necha yil davomida bo'lib-bo'lib to'lab boriladi.

Lizing davrida fermer xo'jaligi texnikadan foydalanish orqali o'z ishlab chiqarishini rivojlantiradi, ya'ni hosil etishtirish uchun zarur agrotexnik tadbirlarni o'z vaqtida amalga oshiradi, boshqa xo'jaliklarga mexanizatsiya xizmati ko'rsatish orqali qo'shimcha mablag' ishlab topadi, o'z texnikasidan foydalanganligi sababli MTP xizmatiga muhtojlik sezmaydi va unga to'lanadigan mablag'i tejaladi.

Qishloq xo'jaligini yuqori samarali zamonaviy texnika vositalari bilan butlashni rag'batlantirish, soha mashinasozlik zavodlari va qo'shma korxonalarini yanada rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirish, qishloqqa yetkazib berilayotgan traktorlar va o'rim-yig'im texnikasi hajmlarini oshirish hamda ular uchun hisob-kitob qilish mexanizmini takomillashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 2 noyabrdagi "Qishloqni lizing shartlarida qishloq xo'jaligi texnikasi bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi P1 424-sonli qarorining qabul qilinishi ayni muddao bo'ldi.

Darhaqiqat, mazkur hujjatga asosan vazirlik maqomidagi "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" kompaniyasi tashkil etildi, uning tuzilmasi tasdiqlandi, eng muhimi, 2001-2007 yillar mobaynida, tajriba tariqasida "O'zqishloqxo'jalikmashxolding" kompaniyasi zavodlari va qo'shma korxonlari tomonidan ishlab chiqarilayotgan qishloq xo'jaligi mashinalarini (birinchi navbatda traktorlar va o'rim-yig'im texnikasini) mashina-traktor parklariga, qishloq xo'jaligi kooperativlari (shirkatlar)ga va fermer xo'jaliklariga 7 yil muddatga lizingga berishning tashkiliy, iqtisodiy hamda texnikaviy mexanizmlari aniq va ravshan belgilab qo'yildi.

Ishlab chiqarilayotgan qishloq xo'jaligi texnikalarini foydalanuvchilar tomonidan lizing orqali xarid qilinishi o'z qulayligi va maqbulligini ko'rsatmoqda. Bu, Hukumatimiz tomonidan lizing sohasida yaratilgan imtiyozlari natijasidir.

Hukumatning 2000 yil 2 noyabrdagi "Qishloqni lizing shartlarida qishloq xo'jaligi texnikasi bilan ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq fermer xo'jaliklari, mashina-traktor parklari hamda hududiy "Qishloqxo'jalikkimyo" aksiyadorlik jamiyatlari uchun "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" kompaniyasi xizmatidan foydalanishda bir qator imtiyozli lizing shartlari belgilangan. Bu imtiyozlarga - lizing ob'ekti qiymatining 15 foizini oldindan to'lab berilishi, traktorlar va o'rim-yig'im texnikalarining fermer xo'jaliklariga va Qoraqalpog'iston Respublikasi hamda Xorazm viloyatidagi mashina-traktor parklariga 10 yil muddatga, boshqa viloyatlardagi mashina-traktor parklari va "Qishloqxo'jalikkimyo" aksiyadorlik jamiyatlariga 7 yil muddatga lizingga berilishi, lizing foizi yillik miqdorining Markaziy bank qayta moliyalash stavkasining 50 foizidan oshmasligi kiradi.

Kompaniyaning asosiy mijozlari:

- fermer xo'jaliklari;
- mashina-traktor parklari;
- "Qishloqxo'jalikkimyo" kompaniyasining hududiy (viloyat va tuman) bo'linmalari;

-“Agrotexservis” korxonalari;

-va boshqa qishloq xo‘jalik korxonalaridan iboratdir.

Kompaniya tomonidan lizing operatsiyalari amalga oshirilishida quyidagi lizing shartlari qo‘llaniladi:

Traktorlar va kombaynlar uchun:

-avans – texnika qiymatining 15 % miqdorida;

-lizing muddati – 10 yil;

-lizing daromadi foizi – Markaziy bank qayta moliyalash stavkasining 50 foizi miqdoridan oshmaydi.

Boshqa turdagi qishloq xo‘jalik texnikalari uchun:

-avans – texnika qiymatining 20-40 % miqdorida;

-lizing muddati – 3 yilgacha;

-lizing daromadi foizi lizing shartnomasi shartlari asosida belgilanadi.

Kompaniya respublika qishloq xo‘jaligi mashinasozligi tarmog‘ining mahalliy va qo‘shma korxonalarida ishlab chiqarilgan 38 turdagi qishloq xo‘jalik texnikalarini qishloq xo‘jaligiga lizing asosida yetkazib bermoqda.

Kompaniya o‘z mijozlarining qishloq xo‘jalik texnikalariga bo‘lgan talablari va ehtiyojlarini moliyalashtirish masalasini qulay usullar bilan echish maqsadida hamkorlikda ishlashga tayyor.

“O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasi yuridik shaxs bo‘lib, u o‘z mustaqil balansida hisobga olinadigan alohida mol-mulkka, shu jumladan o‘zining ustav fondiga berilgan mol-mulkka ega bo‘ladi, o‘z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarni olishi hamda amalga oshirishi, zimmasiga majburiyatlar olishi, sudda da’vogar va javobgar bo‘lishi mumkin.

“O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasi mashina-traktor parklariga, shirkat, dehqon va fermer xo‘jaliklariga, “O‘zkimyosanoat” davlat-aksiyadorlik kompaniyasining “Qishloqxo‘jalikkimyo” hududiy aksiyadorlik jamiyatlariga, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini etishtirish bilan shug‘ullanuvchi boshqa qishloq xo‘jaligi korxonalariga hamda boshqa korxona

va tashkilotlarga ularning topshiriqnomalari (buyurtmalari)ga muvofiq sotib olinadigan texnikalar, maxsus texnikalar, transport vositalari, uskunalar va mexanizatsiya vositalarini lizingga berish orqali lizing xizmatlari ko'rsatishni hamda "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasi ustavida qayd etilgan boshqa xizmatlarni ko'rsatishni tashkil etish maqsadida tuzilgan.

"O'zqishloqxo'jalikmashlizing" kompaniyasi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligini texnika bilan ta'minlashni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash jamg'armasi mablag'i hisobidan lizingga beriladigan Texnikalar narxiga Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 2 maydagi 126-sonli qaroriga asosan 8,14% chegirma qo'llanilishi belgilangan.

"O'zqishloqxo'jalikmashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasi faoliyat sohasi (asosiy yo'nalishlari) quyidagilardan iborat:

-O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunlari, qonun osti hujjatlari va ushbu Ustavga asosan o'ziga berilgan vakolat doirasida traktorlar, kombaynlar, qishloq xo'jaligi texnikalari, avtotransport va mototransport vositalarini, texnologik uskuna va jihozlarni, chorvachilik texnikalarini, zootexnika va laboratoriya jihozlarini, mini-texnologiyalarni va boshqa mexanizatsiya vositalarini lizing, shu jumladan qaytariladigan lizing shartlari asosida tuzilgan shartnomalarga muvofiq lizing oluvchilarga yetkazib beradi. Bunda, amaldagi qonunchilikda o'ziga berilgan vakolatlar doirasida lizing ob'ektini lizingga berish shartlari va ko'rsatilgan lizing xizmatlari uchun daromad foizi miqdori "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasi tomonidan mustaqil ravishda belgilanadi;

-Moddiy yoki nomoddiy aktiv ko'rinishidagi ko'char va ko'chmas mulkni sotib oladi, lizingga, shu jumladan qaytariladigan shakldagi lizingga beradi, ijaraga beradi, almashtiradi yoki mazkur mulk bilan bog'liq bo'lgan boshqa har qanday huquq va manfaatlarni amalga oshiradi;

-Boshqa yuridik shaxslarning aksiyalarini sotib olish yoki ularning ustav

fondiga ulush qo'shish natijasida, mazkur yuridik shaxsning faoliyati natijasidan kelib tushadigan dividendlarni tasarruf etadi;

-Amaldagi qonunchilik va "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasi ustavda belgilangan vakolatlar doirasida yuridik va jismoniy shaxslar bilan mustaqil ravishda kontrakt (shartnoma) va bitimlar tuzadi, Qonun hujjatlarida man etilmagan va ushbu ustavda ko'rsatilmagan faoliyat turlari bilan Qonun hujjatlarida belgilangan tartibda shug'ullanadi, O'zbekiston Respublikasi hududida va undan tashqarida o'ziga majburiyatlar qabul qiladi;

-Lizing bozorida erkin ishtirok etadi, lizing oluvchilarning buyurtmasi asosida hamda amaldagi qonunchilik me'yorlariga muvofiq lizing ob'ekti deb tan olinadigan har qanday mulkni lizingga beradi;

-Korporativ obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlarni muomalaga chiqaradi, o'ziga qabul qilgan har qanday majburiyatlarni ko'chmas mulk yoki majburiyatlarni ta'minlashning boshqacha usullari bilan ta'minlaydi;

-O'z filiallari, vakolatxonalari, sho'ba korxonalari faoliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan hollarda kafillik berish bo'yicha bitimlar tuzadi;

-O'z maqsadlariga erishish uchun qarz va kredit mablag'lari oladi va olingan mablag'larning qaytarilishini ta'minlash maqsadida ularni moddiy va nomoddiy aktivlar ko'rinishida ko'char va ko'chmas mulk sifatida sarmoya qilib kiritadi;

-O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi doirasida tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshiradi;

-O'zbekiston Respublikasi va chet el fuqarolarini amaldagi qonunchilikda belgilangan tartiblarda ishga qabul qiladi, ularga oylik ish haqi miqdori va to'lov shaklini belgilaydi, rag'batlantirish va imtiyozlar berish tartiblarini ishlab chiqadi va qo'llaydi;

-Jamiyatning faoliyat muddati cheklanmagan.

"O'zqishloqxo'jalikmashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasi oddiy aksiyalarni, shuningdek imtiyozli aksiyalarni joylashtirishga haqlidir.

Joylashtirilgan imtiyozli aksiyalarning nominal qiymatdagi umumiy miqdori Jamiyat ustav fondining 20 foizidan oshmasligi lozim.

“O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasi ustav fondi miqdori 50 000 000 600 (ellik milliard olti yuz) so‘m etib belgilanadi. Aksiyalarning nominal qiymati 2200 (ikki ming ikki yuz) so‘m etib belgilanadi. Jamiyat tomonidan chiqariladigan barcha aksiyalarning nominal qiymati bir xildir.”²⁰

Lizing operatsiyalarda "O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing" kompaniyasi (lizing beruvchi), TTP viloyat hududiy birlashmalari, muqobil mashina-traktor parklari, qishloq xo‘jaligi kooperativlari (shirkatlar), fermer xo‘jaliklari (lizingga oluvchilar), qishloq xo‘jaligi mashinasozligi zavodlari va qo‘shma korxonalari (texnika vositalarini ishlab chiqaruvchilar) bilan bir qatorda Moliya vazirligi huzuridagi qishloq xo‘jaligini texnika bilan ta‘minlashni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash jamg‘armasi, "Paxtabank" va "O‘zagrosug‘urta" kompaniyasi faoliyat ko‘rsatmoqda.

Mazkur sub’ektlarning har biriga lizing operatsiyalari mohiyatidan kelib chiqadigan quyidagi aniq vazifalar yuklatilgan:

Lizing kompaniyasiga:

- respublikada qishloq xo‘jaligi texnikasi lizing siyosatini olib borish va uni takomillashtirish bo‘yicha asoslangan takliflar ishlab chiqish;

- o‘zining mintaqaviy filiallari orqali ijarachilar (mashina-traktor parklari hududiy birlashmasi, muqobil mashina-traktor parki, shirkat xo‘jaligi, fermer xo‘jaligi) bilan lizing shartnomalarini tuzish;

- Moliya vazirligi huzuridagi maxsus jamg‘arma mablag‘lariga bo‘lgan o‘z ehtiyojini aniqlash;

- jamg‘arma bilan moliyaviy resurslar ajratish, "Paxtabank" bilan moliya agenti vazifalarini, "O‘zagrosug‘urta" kompaniyasi bilan esa sug‘urta agenti vazifalarini bajarish yuzasidan tegishli shartnomalarni tuzish;

- jamg‘armaning kafolat xatlari asosida zarur texnika vositalarini ishlab

²⁰ “O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasi 2014-yilgi Nizomi, 24.05.2014 y.

chiqarish yuzasidan mashinasozlik korxonalariga buyurtmalar berish va ularni yetkazib berishga doir shartnomalarni tuzish;

- ijarachilar tomonidan shartnomalarga ilova qilingan lizing to'lovlari jadvallari asosida bunday to'lovlar o'z vaqtida bajarilishini nazorat qilish;

- «Paxtabank» dagi operatsiya hisob raqamidan mashinasozlij korxonasiga navbatdagi chorak uchun joylashtirilgan buyurtma umumiy hajmining 30 %i miqdorida avans pulini to'lash;

- ijarachilarga texnikani sug'urta polisi mavjud bo'lgandagina berish;

- texnika vositasini ijarachi tomonidan olib ketilgani tasdiqlangandan keyin mashinasozlik korxonasiga qolgan 70 fonz mablag'ni o'tkazib, uzil-kesil hisob-kitob qilish;

- ijarachilardan olingan summadan kompaniyaning xizmat haqlari undirib qolingandan keyin qolgan qismini uch kun muddatda jamg'armaning bankdagi hisob raqamiga o'tkazish;

- jamg'arma mablag'laridan maqsadli foydalanish, hisob-kitoblar tartibiga qat'iy rioya etish.

Moliya vazirligi huzuridagi maxsus jamg'armaga:

- ishlab chiqariladigan texnikaga haq to'lash uchun zarur bo'lgan resurslarni shakllantirish va ularning manbalarini aniqlash ;

- lizing kompaniyasiga ajratilgan moliyaviy resurslar hajmi uchun kafolat xatlarini berish;

- mablag'ni Lizing kompaniyasiga 7 yil muddatga ssuda sifatida taqdim etish;

- lizing kompaniyasining "Paxtabank"dagi operatsiya hisob raqamiga zarur pul mablag'larini o'tkazish;

- mablag'larni jamg'armaga qaytarish muddatlari buzilgan taqdirda Lizing kompaniyasiga jarima to'lovlari (penya) hisoblash;

- jamg'arma tomonidan Lizing kompaniyasiga ajratilgan mablag'larning maqsadli ishlatilishi ustidan nazorat o'rnatish.

2.2 “O‘zqishloqmashlizing” Aksiyadorlik lizing kompaniyasining moliyaviy-iqtisodiy holati va uning tahlili

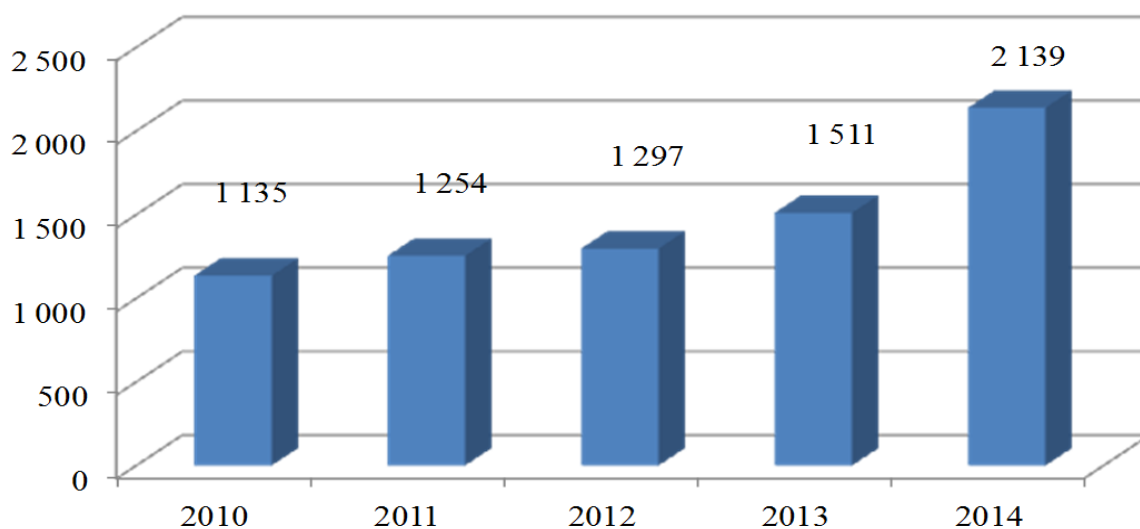
“O‘zqishloqmashlizing” Aksiyadorlik lizing kompaniyasi kompaniyasi respublikamizda yirik va samarali faoliyat ko‘rsatayotgan lizing kompaniyalaridan biri hisoblanadi. Kompaniya o‘z faoliyatini boshlagandan buyon o‘tgan davr mobaynida respublikamizdagi 32 mingdan ortiq qishloq xo‘jaligi korxonalariga jami 1 trln. 223 mlrd. 400 mln. so‘mdan ortiq qiymatdagi 51 ming donadan ortiq har xil turdagi qishloq xo‘jaligi texnikalarini lizingga yetkazib berishni amalga oshirdi.

“O‘zqishloqmashlizing” Aksiyadorlik lizing kompaniyasi kompaniyasining 2014-yil moliyaviy natijalariga ko‘ra lizing faoliyati natisada kompaniyaga kelib tushgan sof tushum 39 666 mln so‘mni tashkil etgan bo‘lib, 2013-yilga nisbatan qariyb 70 foizga o‘shgan. Bunga asosiy sabab kompaniya tomonidan lizing faoliyatiga doir o‘tkazilgan tadbirlar dasturi: lizingga berish shartlarini optimallashtirish, tashqi va ichki moliyaviy manbalar jalb qilish tizimini ishlab chiqish, kadrlar malakasini oshirish bo‘lgan. 2014-yilda lizing faoliyatidagi fermer va boshqa subyektlarga berilgan lizing obyektlari qiymati 4 466 mln so‘mni tashkil etgan bo‘lib, bu o‘tgan shu davrga nisbatan 2.5 baravarga ko‘paygan. Ushbu lizing obyektlari tarkibiga 710 dona «TTZ», 120 dona «TS-135» va «TL-100» rusumli, 147 dona «Arion-630C» rusumli, 78 dona «LS» rusumli, 18 dona «T7060» rusumli, 11 dona «TT-40» rusumli traktorlar, 92 dona «Dominador-130» rusumli g‘alla o‘rish kombaynlari, 310 dona traktor tirkamalari va 1322 dona boshqa turdagi texnikalar (chigit ekish seyalkasi, kultivatorlar, o‘t o‘rish-maydalash agregatlari, purkagich, omochlar) kabi texnikalar kiradi.

Joriy yilda qishloq xo‘jaligi korxonalariga Janubiy Koreyaning «LS Mtron» kompaniyasida ishlab chiqarilgan LS 1004 va LS PLUS 100 rusumli yangi turdagi traktorlar, «O‘zKeysmash» qo‘shma korxonasida ishlab chiqarilgan TT-40 rusumli bog‘dorchilikda foydalaniladigan mini traktor va Belorussiyada ishlab chiqarilgan MTT-4U va PRT-4A rusumlimineral o‘g‘it

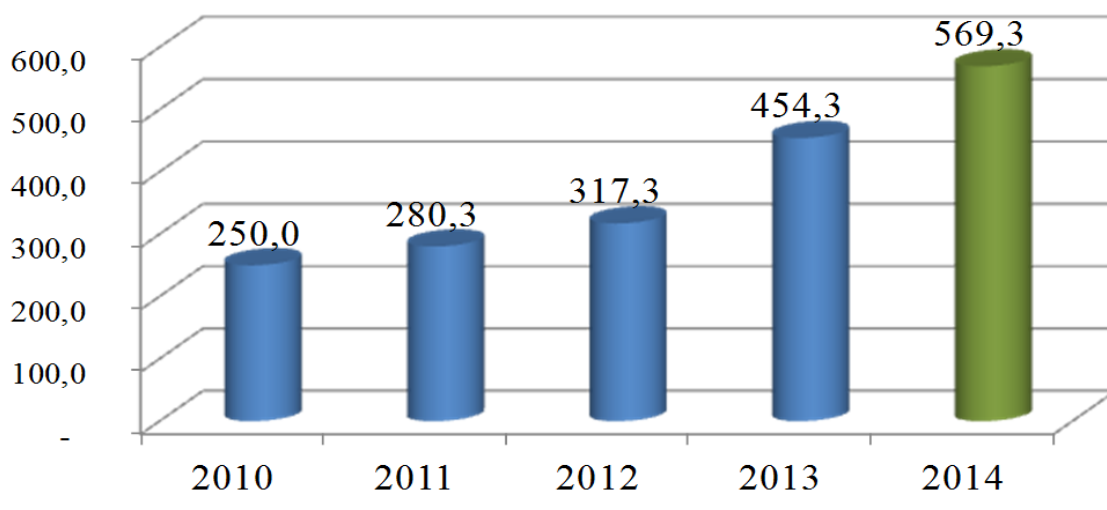
tashuvchi va sepuvchi tirkamalar, «MC 90S Twin» makka o‘rish agregati kabi 6 ta turdagi yangi texnikalar lizingga etkazib berildi.

O‘zbekiston Respublikasida 2013 yil yakunlariga ko‘ra, lizing bitimlarning umumiy portfeli 1 trln. 511 mlrd. so‘mga etdi. 2014-yilda esa ushbu ko‘rsatgich 2 139 mlrd. so‘mni tashkil etib, 1.5 baravarga o‘shish surati kuzatilgan.

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasida lizing bitimlarning umumiy portfeli (mlrd. so‘m).²¹

O‘tgan yil yakunlariga binoan, lizing operatsiyalari xajmlari bo‘yicha lizing bozorining yarim ulushi lizing kompaniyalariga tegishli – 69,6 %.

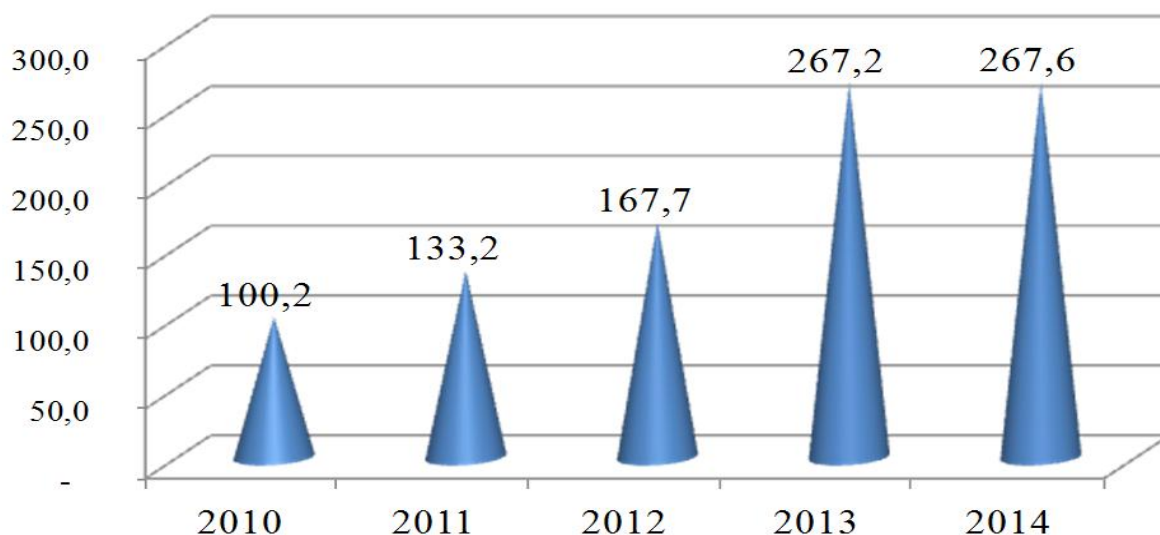
2-rasm. 2010-2014 yillarda "O'zqishloq mashlizing" Aksiyadorlik lizing kompaniyasi lizing portfelin o'sish dinamikasi (mlrd. so'm).²²

²¹ O‘zbekiston Respublikasi lizing beruvchilar Assosiatseyasi ma’lumotlari asosida

²² “O‘zqishloqxo‘jalik mashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasi rasmiy ma’lumotlari asosida

Yuqoridagi ma'lumotlarni tahlil qilar ekanmiz, "O'zqishloqmashlizing" Aksiyadorlik lizing kompaniyasi lizing portfelini o'sish dinamikasi yildan-yilga o'sayotganini ko'rishimiz mumkin. 2010-yildagi ko'rsatkich 250.0 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2014-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 569,3 mlrd so'mni, 2 barvardan yuqori o'sishni tashkil etgan. Ushbu besh yillik davrdagi o'rtacha o'sish ko'rsatgichi tahlil qilnganda 20,8 foizni tashkil etgan. Yuqori o'shish suratlariga erishish kompaniya faoliyatining 2013-2014 yillariga to'g'ri kelgan. Buning asosiy sababi, joriy davrlarda kompaniy tomonidan xizmat ko'rsatish sifatini oshirilganligi, lizing bozorida muvaffaqiyatli raqobat strategiyasi va fermer xo'jaliklari tomonidan lizing texnikalariga talabni oshish.

"O'zqishloqmashlizing" Aksiyadorlik lizing kompaniyasi tomonidan lizing asosida yetkazib berilgan qishloq xo'jalik texnikalari hajmini yildan-yilga oshirish kompaniyaning biznes rejasida belgilab qo'yilgan bo'lib, ularning amalga oshirish uchun kompaniya tomonidan bir qator ustuvor dastur va amallar ishlab chiqarilgan. Ushbu dasturlarning samarasi tufayli "O'zqishloqmashlizing" Aksiyadorlik lizing kompaniyasi 2014-yilda 267,6 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lib, ushbu ko'rsatkich 2010-yilga shu davrga nisbatan 2,68 barvarga o'sgan.

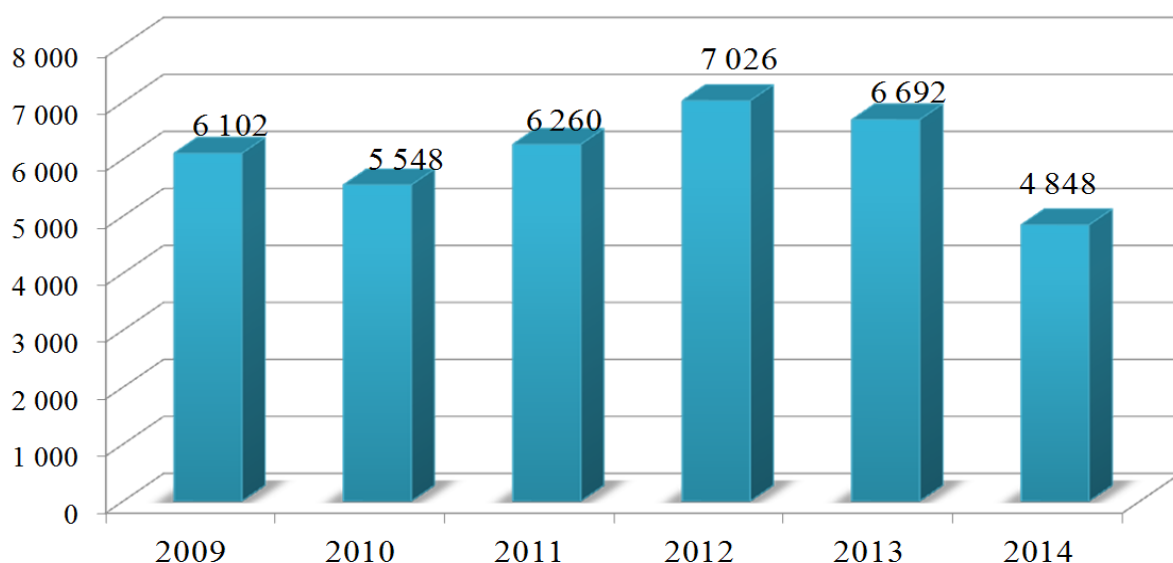

3-rasm. 2010-2014 yillarda "O'zqishloqmashlizing" Aksiyadorlik lizing kompaniyasi tomonidan lizing asosida yetkazib berilgan qishloq xo'jalik texnikalari hajmining o'sish dinamikasi (mlrd.so'm).²³

²³ "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" aksiyadorlik lizing kompaniyasi rasmiy ma'lumotlari asosida

Kompaniyaning lizing faoliyatidan erishilgan yalpi foydasi 35 200 mln so‘m bo‘lib, 2013-yilga nisbatan 142 foizga o‘sgan.

Qiymat bo‘yicha tahlil qilinganida, kompaniya tomonidan 2012 yilda 167,7 mlrd. so‘mlik texnikalar yetkazib berilgan bo‘lsa, 2013 yilda 271,0 mlrd so‘m qiymatdagi texnikalarni lizingga yetkazib berilishi ta‘minlandi. Agar kompaniya tomonidan amalga oshirilayotgan lizing xizmatlari hajmi bundan 5 yil oldingi ko‘rsatkich (51,2 mlrd. so‘m) bilan solishtirilsa, o‘shirish darajasining 5,3 barobarga teng ekanligini ko‘rish mumkin.

4-rasm. O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha amalga oshirilgan lizing bitimlari miqdori (dona).²⁴

Respublikada lizing faoliyati bilan shug‘ullanayotgan lizing kompaniyalari amalga oshirilgan lizing bitimlari miqdori 2014-yilda 4848ta bo‘lib, o‘tgan davrga nisbatan 38 foizga kamaydi. Bunda turli lizing kompaniyalari tomonidan tuzilgan bitimlar sonining qisqarishi asosiy sabablardan biri bo‘ldi.

Ko‘rilayotgan davrda lizing operatsiyalari hajmi bo‘yicha «O‘zqishloqmashlizing» Aksiyadorlik lizing kompaniyasi 271,5 mlrd. so‘m, «O‘zavtosanoatlizing» lizing kompaniyasi 65,9 mlrd. so‘m), «O‘zmeliomashlizing» 38,5 mlrd. so‘m, «O‘zbek Lizing Interneshnl» A.O. 36,2

²⁴ O‘zbekiston Respublikasi lizing beruvchilar Assosiatsiyasi ma‘lumotlari asosida

mlrd. so‘m va «Artum Lizing Grupp» 20,9 mlrd. so‘m lizing kompaniyalari ichida bozorning eng yirik ishtirokchilari bo‘ldi.

1-jadval.

O‘zbekiston Respublikasida faoliyat ko‘rsatayotgan lizing kompaniyalaring 2013-yildagi natijalari bo‘yicha reytingi :²⁵

№	Lizing kompaniyalar	Lizing operatsiyalar hajmi(mln. so‘m)
1	O‘zqishloqmashlizing	271 498,8
2	O'zavtosanoat Leasing	65 898,00
3	O'zmeliomash Leasing	38 542,50
4	Uzbek Leasing International	36 623,30
5	Artum Leasing Group	20 875,20

2013-yil natijalari bo‘yicha lizing operatsiyalar hajmi «O‘zqishloqmashlizing» Aksiyadorlik kompaniyasida 271,5 mlrd. so‘mni, «O‘zavtosanoatlizing» kompaniyasida 65,9 mlrd. so‘mni, «O‘zmeliomashlizing» kompaniyasida 38,5 mlrd. so‘mni tashkil etgan.

2-jadval.

O‘zbekiston Respublikasida faoliyat ko‘rsatayotgan lizing kompaniyalaring 2014-yildagi natijalari bo‘yicha reytingi:²⁶

№	Lizing kompaniyalar	Lizing operatsiyalar hajmi (mln.so‘m)
1	O‘zqishloqmashlizing	267 640,60
2	O'zavtosanoat Leasing	74 621,00
3	Uzbek Leasing International	63 960,40
4	O'zmeliomash Leasing	25 424,60
5	SIFCO International	16 009,00

2014-yil natijalari bo‘yicha lizing operatsiyalar hajmi «O‘zqishloqmashlizing» Aksiyadorlik kompaniyasida 267,6 mlrd. so‘mni, «O‘zavtosanoatlizing» kompaniyasida 74,6 mlrd. so‘mni, «O‘zmeliomashlizing» kompaniyasida 25,4 mlrd. so‘mni, «O‘zbek Lizing

²⁵, ²⁶ O‘zbekiston Respublikasi lizing beruvchilar Assosiatsiyasi ma’lumotlari asosida

Interneshnl» Aksiyodorlik kompaniyasida 36,9 mlrd. soʻmni va « SIFCO International » kompaniyasida 16,01 mlrd. soʻmni tashkil etgan.

Yil yakunlari boʻyicha lizing bozorida, xususan fermer xoʻjaliklari tomonidan lizingga olinayotgan texnikalarga boʻlgan talab maʼlum miqdorda pasayishi tufayli, “Oʻzqishloqmashlizing” Aksiyodorlik kompaniyasida 2014-yildagi lizing operatsiyalar hajmi 1.01 foizga kamaygan.

3-jadval.

Oʻzbekiston Respublikasida tijorat banklari va lizing kompaniyalarining 2014 yilda tuzilgan lizing operatsiyalari hajmi boʻyicha reytingi²⁷:

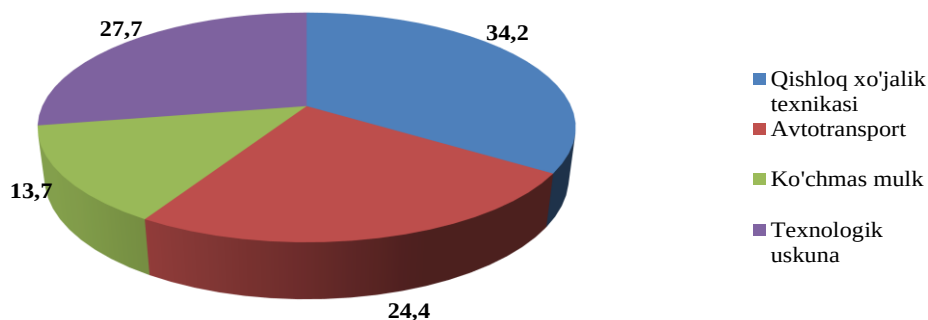
№	Kompaniyalar nomi	Lizing operatsiyalar hajmi (mln.soʻmda)
1	Oʻzqishloqmashlizing	267 640,60
2	Asaka Bank	79 421,10
3	Oʻzavtosanoat Leasing	74 621,00
4	Uzbek Leasing International	63 960,40
5	Ipoteka Bank	26 702,00
6	Oʻzmeliomash Leasing	25 424,60
7	Xalq Bank	22 237,10
8	Hamkor Bank	16 409,30
9	SIFCO International	16 009,00
10	Qurilish Lizing	15 120,45

Oʻzbekiston Respublikasida tijorat banklari va lizing kompaniyalarining 2014 yilda tuzilgan lizing operatsiyalari hajmi boʻyicha “Oʻzqishloqmashlizing” Aksiyodorlik kompaniyasi yuqori pogʻonani egallagan boʻlsa, unda keyingi oʻrind bank sektorining oʻrnini koʻrsak boʻladi. Joriy yilda “Asaka Bank” tijorat banki 79 421mln soʻmlik, “Ipoteka” Aksiyodorlik tijorat

²⁷ Oʻzbekiston Respublikasi lizing beruvchilar Assosiatsiyasi maʼlumotlari asosida

banki 26 702mln so'mlik, Xalq Bank 22 237 mln. so'mlik lizing operatsiyalarini amalga oshirgan.

Lizing xizmatlari bozorini tahlil qilib, qayd etish mumkinki, fermer xo'jaliklari, sanoat, transport, qurilish sektori, shuningdek ko'chmas mulk sohasi korxonalari o'z faoliyatida tobora ko'proq lizingdan foydalanmoqda.

5-rasm. O'zbekiston Respublikasida asosiy vositalar turlari bo'yicha lizing bitimlarining taqsimlanishi.²⁸

2014 yil yakunlariga ko'ra, lizingga berilgan mulk qiymati hajmi bo'yicha qishloq xo'jaligi texnikasi yetakchi bo'ldi. Lizingga topshirilgan qishloq xo'jaligi texnikasi hajmi 34,2 foizga teng bozor ulushii tashkil qildi.

“O'zqishloqmashlizing” Kompaniyasining asosiy aksiyadorlari “Ipoteka bank” ATIB, ”Agrobank” OAKB, mehnat va axolini ijtimoiy muxofaza qilish vazirligi, “O'zagromashservis”uyushmassi, “O'zdonmaxsulot” DAK, “Toshkent traktor zavodi” OAJ, “Xalq banki” ATB va 364 ta yuridik va 275 jismoniy shaxslar bo'lib jami 649ta hisoblanadi.

²⁸ O'zbekiston Respublikasi lizing beruvchilar Assosiatsiyasi ma'lumotlari asosida

III BOB. LIZING KOMPANIYALARI FAOLIYATINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

3.1 Lizing kompaniyalarida zamonaviy boshqaruvni rivojlantirish istiqbollari

O‘zbekiston Respublikasida soha va tarmoqlarda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, sanoat korxonalari, dehqon va fermer xo‘jaliklarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash uchun moliyaviy xizmatlar bozorida lizing tizimini takomillashtirishni talab etmoqda. Xizmatlar bozorida moddiy-texnika resurslarining taqchilligi va ular narxlarining yil sayin oshib borishi sharoitida lizing xizmatini joriy etish asosida ishlab chiqaruvchilarning moddiy-texnik bazasini mustahkamlashdan iborat.

Rivojlanib kelayotgan respublika lizing bozorida 2014 yilda jami 88 ta tashkilot, shundan 64 ta lizing kompaniyalari, 24 ta tijorat banklari lizing faoliyati bilan shug‘ullangan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti va Hukumati tomonidan ko‘rsatilayotgan doimiy e‘tibor hamda yaratilayotgan qulay shart-sharoitlar lizing sohasini respublikamizda jadal rivojlanishida asosiy omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Xozirgi kunda Respublika iqtisodiyotida lizing bozorini rivojlantirish istiqbollarni belgilovchi asosiy kompaniyalar qatoriga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

-«O‘zbek Lizing Interneshnl A.O.» asosiy faoliyati texnologiya asbob-uskunalarini respublikaning mulkchilikning barcha shakllaridagi xo‘jalik yurituvchi sub’ektlariga lizingga berish uchun sotib olish va ulardan foydalanishni uzoq muddatlarda mablag‘ bilan ta‘minlash; eksport imkoniyatlarini ko‘paytirish va importning o‘rnini bosadigan ishlab chiqarishlarni rivojlantirish maqsadida O‘zbekiston iqtisodiyotining ustuvor tarmoqlariga lizing doirasida ilg‘or texnologiyalarni jalb etish.

-«O‘zKeysagrolizing» – Respublika iqtisodiyotining agrar sektoriga lizing bo‘yicha yuqori unumli qishloq xo‘jaligi texnikasi yetkazib beruvchi lizing kompaniaysi.

-«O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing» – Moliyaviy barqaror shirkat va fermer xo‘jaliklari, mashina traktor parklari va muqobil mashina traktor parklariga qishloq xo‘jalik texnikalarini lizingga yetkazib berish foliyati bilan shug‘ullanuvchi aksiyadorlik lizing kompaniaysi.

-“Qurilish – Lizing” – qurilish texnikalarini, transport va kichik mexanizatsiya vositalarini mulkchilikning barcha shakllaridagi pudrat qurilish tashkilotlariga, birinchi navbatda, kichik va xususiy biznes sub’ektlariga shartnoma asosida lizingga va ijaraga berish faoliyati bilan shug‘ullanadi.

-“Asaka Trans Lizing“ – Yo‘lovchi tashishni litsenziya asosida, tijorat maqsadida amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga lizing asosida avtobuslar yetkazib berish faoliyati bilan shug‘ullanadi.

-“O‘zavtasanoat Lizing“ 14.12.2006 yildagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining № PQ - 531 sonli qarori asosida tashkil etilgan "SamAvto" va "JV MAN Auto - Uzbekistan“ mahsulotlarini lizing asosida yetkazib berish faoliyati bilan shug‘ullanadi.

-«O‘zMED-Lizing» – 13.11.2007 yildagi O‘zR Vazirlar Mahkamasining № 236 sonli qarori asosida tashkil etilgan, zamonaviy yuqori texnologiyali tibbiyot asbob-uskunolari, ular uchun ehtiyot qismlar, anjomlar va maxsus transport xarid qilish, tibbiyot asbob-uskunalarini shartnoma asosida lizingga va uzoq muddatli ijaraga berish bilan shug‘ullanuvchi lizing kompaniyasi.

-«O‘zmeliomashlizing» – 21.12.2007 yildagi O‘zR Vazirlar Mahkamasining № 266 - sonli qarori muvofiq tashkil etilgan.Sug‘oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash faoliyati va boshqa suv xo‘jaligi ishlari bilan shug‘ullanuvchi suv xo‘jaligi qurilish va foydalanish tashkilotlariga, shuningdek suv iste‘molchilari uyushmalariga va fermer xo‘jaliklariga ularning topshirig‘iga ko‘ra xarid qilinadigan melioratsiya texnikasi, mashinalari va boshqa mexanizatsiyalash vositalarini lizingga beruvchi lizing kompaniyasi.

O‘zbekiston Respublikasida mustaqillik yillaridan to xozirgi kunga qadar lizing kompaniyalaridan 16 ta yopilgan(Ziynat Lizing, Kesh Trading Leasing, Trans Leasing Plyus, Sarbon Leasing,Spec Hidrostroy Trans, Alfa Group

Leasing, Energotejash Leasing, Progress Leasing Group, Optima Leasing, Universal Invest Leasing, United Industrial Equipment, Svetlana-Trans Biznes, Ema Leasing, Shosh Invest Group, Orient Leasing, Express Leasing), 5 ta ochilgan(Qurilishmashlizing, Asia Leasing, Madat Fayz Lizing, Status Leasing, Umida and Elizabeth), 2 ta faoliyatini tiklagan(Consalt Invest Leasing, Texno Leasing).

4-jadval.

O‘zbekiston Respublikasida lizing beruvchilar bozori²⁹.

Yillar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Lizing beruvchilar soni	49	64	86	83	84	99	99	88

Mamlakatimizda 2010-2014 yillarda lizing xizmatlar bozorida lizing kompaniyalari ulushi 67,0 foizni, lizing xizmatini ko‘rsatuvchi tijorat banklarining ulushi 33,0 foizni tashkil etgan. Masalan, 2013 yilda lizing xizmatlari bozorida “O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” ALKning ulushi 33,7 foizni, “O‘zavtosanoatlizing” LK 8,2 foiz, “O‘zmeliomashlizing” DLK 4,8 foiz, “O‘zbekLizingInterneyshil” 4,5 foiz va “Artumleasinggroup” ulushi esa 2,6 foizni tashkil etgan. Lizing xizmatlarining umumiy hajmida 2013 yilda “Asaka” bank 8,1 foiz, “Ippoteka-bank” 4,0 foiz, “Qishloq qurilish bank” 2,5 foiz, “Mikrokredit bank” 2,0 foiz, “O‘zsanoatqurilish bank” ulushi 2,0 foizni tashkil etgan.

Respublika bo‘yicha 2013 yilda lizing asosida qishloq xo‘jaligi texnikasini xarid qilish hajmi 296,9 mlrd. so‘mni yoki lizingga berilgan jami mol-mulk qiymatining 37,5 foizini tashkil qilgan.

Agrar sohada lizing munosabatlarini takomillashtirishda lizing xizmati ko‘rsatuvchi kompaniyalar va lizing oluvchi sub’ektlarning o‘zaro hamkorlikda

²⁹ Lizing beruvchilar assosiasiyasi rasmiy ma’lumotilari.

samarali faoliyat yuritishi uchun quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- lizing xizmati ko'rsatuvchi sub'ekt (lizing kompaniyasi, tijorat bank)larning aylanma mablag'larini ko'paytirishga e'tibor qaratish;

- lizingga oluvchi sub'ektlarning to'lov qobiliyatini oshirish va ularning raqobatbardoshligini ta'minlash;

- lizing kompaniyalarida boshqaruv tizimini takomillashtirish;

- asossiz ravishda lizing ob'ektlari narxining oshib ketishiga yo'l qo'ymaslik;

- lizing kompaniyasida faoliyat ko'rsatayotgan rahbar va mutaxassilarning malaka va ko'nikmalarini dunyo tajribasidan kelib chiqqan holda va respublikamiz xususiyatlarini e'tiborga olib oshirib borish;

- agrar sohada lizing xizmatlariga bo'lgan talab va taklifni muntazam o'rganib borish;

- lizing xizmati barqarorligini ta'minlash uchun lizing to'lovlari tarkibidagi bank ustama foizini kamaytirib borish yoki preferensiyalarni amalga oshirish;

- lizingga olingan ob'ektlardan foydalanishda haqiqiy xarajatlar kalkulyasiyasi bo'yicha aniq iqtisodiy munosabatlarni yo'lga qo'yish;

- lizing kompaniyalarini o'z faoliyatlarini mustaqil yuritishi uchun chora-tadbirlarni ishlab chiqish va lizingga beriladigan qishloq xo'jaligi texnikalari soni va turlarini eng dolzarb ehtiyojlarni hisobga olgan holda kengaytirib borish;

- lizing kompaniyalari tomonidan o'z ish faoliyatini reklama qilish va targ'ibot ishlarini olib borishni kengaytirishga sharoitlar yaratib berish;

- lizing kompaniyalarining xorijiy lizing ob'ektlarini xarid qilishi uchun davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash va boshqalardan iboratdir.

Yuqorida keltirilgan ushbu taklif va tavsiyalarni amaliyotga joriy etish agroxiizmatlar bozorini moddiy-texnika bazasini mustahkamlashda lizing xizmatidan samarali foydalanishga xizmat qiladi hamda agrar soha iqtisodiyotining yuksalishiga olib keladi.

3.2 Lizing kompaniyalariga investitsiyalarni jalb qilish va rivojlantirish yo'llari

O'zbekiston Respublikasida mustaqillik erishilgan dastlabki yillardan boshlab investitsiya jarayonlarini jadallashtirish maqsadida investitsiya, investitsiya faoliyati va tashqi investorlar to'g'risidagi bir qator me'yoriy hujjatlar qabul qilinib, doimiy tarzda takomillashtirib borilmoqda. Bu esa o'z navbatida mamlakat uchun investitsiya salohiyatining yuksalishini va investitsiyalarning yildan yilga ortib borishini ta'minlab kelmoqda. Xususan, 2014-yildagi O'zbekiston Respublikasi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarda iqtisodiyotimizga jalb qilingan investitsiyalar hajmi 10,9 foizga o'sdi va AQSh dollari hisobida 14 milliard 600 million dollarni tashkil etdi. Bunda jami kapital qo'yimlarning 21,2 foizdan ortig'i yoki 3 milliard dollardan ziyodini xorijiy investitsiya va kreditlar tashkil qildi. Ularning to'rtidan uch qismi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalardir. 2014-yilda iqtisodiyotimizning yetakchi tarmoqlarida zamonaviy yuqori texnologiyalarga asoslangan uskunalar bilan jihozlangan, umumiy qiymati 4 milliard 200 million dollarga teng bo'lgan 154 ta yirik obyekt foydalanishga topshirildi. 2015-yilda ko'zda tutilayotgan kapital qo'yimlar hajmi AQSh dollari hisobida 15 milliard 960 million dollarni yoki 2014-yilga nisbatan 110,1 foizni tashkil etadi. Uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi esa 23,1 foizga yetadi³⁰.

Lizing faoliyati lizing beruvchi tomonidan o'z mablag'lari (yoki) jalb etilgan mablag'lar hisobidan lizing obyektini sotib olinishi va uni lizing shartnomasi bo'yicha lizing oluvchiga berishi borasidagi investitsiya faoliyati turidir.

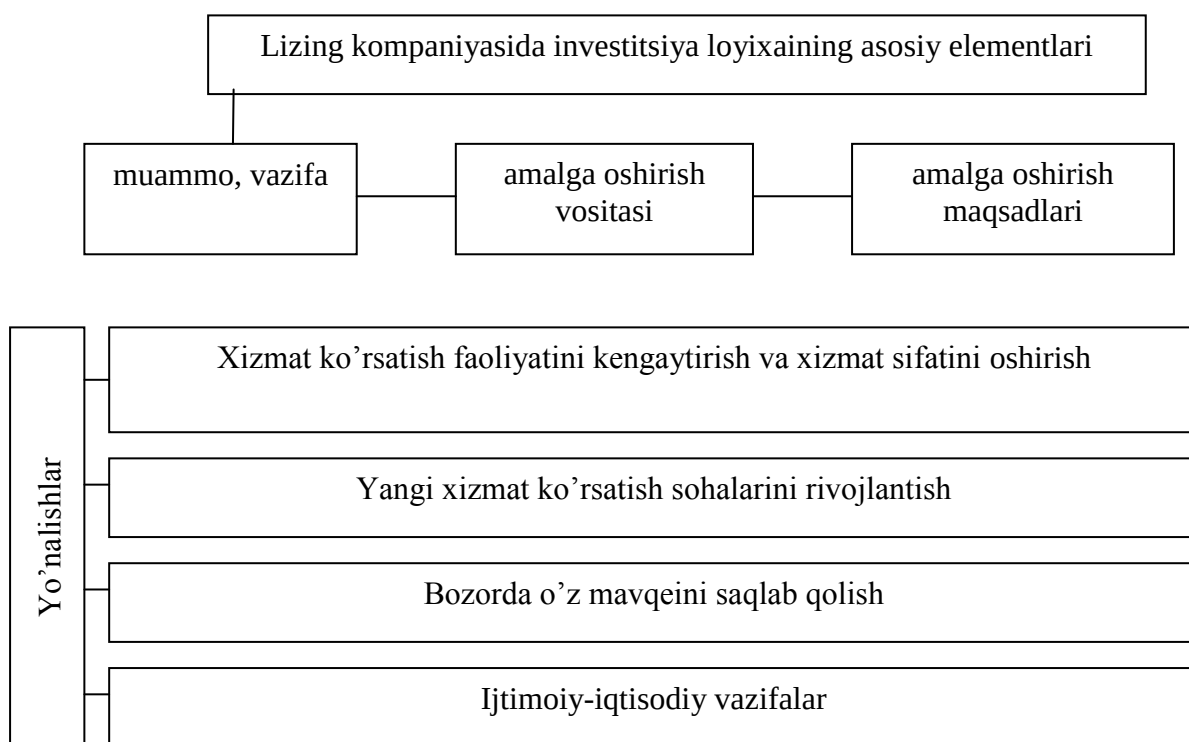
Lizing kompaniyalarni investitsiyalash kapital mablag'larning mintaqaga kiritilishi ikki yo'nalishda amalga oshirilishini aniqlash imkonini beradi. Birinchisi, ichki kapital mablag'larni jalb etish asosida olib borishga, ikkinchi yo'l - tashqi investitsiyalarni kiritilishini nazarda tutadi.

³⁰ O'zbekiston Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2014 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. //Xalq so'zi, 19.01.2015.

O'zbekistondagi lizing institutlarining qaror topishi va ishining hozirgi ahvolini tadqiq etish shuni ko'rsatadiki agar boshida asosiy e'tibor Respublikada moliyaviy lizingni rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa , keyingi yillarda esa bo'linma lizing rivoji va kengayishi uchun sharoit yaratishga ustuvorlik berilmoqda. Bu jarayonga Osiyo-Yevropa trust kompaniyasi "O'zkeysagrolizing" kompaniyasi va "O'zqishloqxo'jalikmashlizing" kompaniyalari katta hissa qo'shmoqda.

Lizing operatsiyalari keng rivojlanishi va investitsiyalarni moliyalashtirishning muhim manbai sifatida ahamiyati oshishiga birinchi navbatda lizing respublika miqyosida vujudga kelayotgan yalpi talabning o'sishi sabab bo'lmoqda. Investitsion jarayonni jadallashtirishning muhim jihati, bu, bank-moliya tizimining rivojlanishi bilan bog'liq.

Tashqi investitsiyalarning iqtisodiyotga kiritilishi bilan bog'liq xorij tajribasi turli mamlakatlarda bir-biriga o'xshamagan vositalar orqali amalga oshirilishini ko'rishimiz mumkin. Shu bilan birga, ushbu faoliyatni olib borishda umumiy jihatlar ham ko'zga tashlanadi.

6-rasm. Lizing kompaniyasida investitsiya loyixaning asosiy elementlari.³¹

³¹ Иваненко А.Г. Инновационный менеджмент: учебное пособие. - М.: КНОРУС, 2009.-233 б.

Lizing kompaniyalarida investitsion loyihani amalga oshirishning bosh maqsadi foyda (daromad) olishga yoki hech bo'lmaganda kapital qiymatini saqlab qolishga qaratiladi.

Investitsion loyiha uch tomonlama cheklangan bo'lib, muayyan iqtisodiyotda, hududda, belgilangan vaqt bilan cheklanadi. Mazkur hududda belgilangan vaqtda loyiha amalga oshirilsa, u o'zining maqsadiga erishish kuchiga egadir. O'zga hududda o'zga vaqtda u o'zining maqsadiga erisha olmaydi. Investitsion loyihalar yana bir tomondan cheklanishi, ya'ni unga safarbar etiladigan resurslar qiymati (sari xom-ashyo, mehnat va moliyaviy resurslari qiymati) o'zgarib boradi.

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiya loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirishning ahamiyati quyidagilar bilan izohlanadi:

- import o'rnini bosuvchi tovar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish va buning uchun xorijiy investitsiyalarni iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlariga yo'naltirish va pirovardida aholining me'yordagi turmush darajasini ta'minlashimkonini yaratadi;

- xorijiy investitsiyalarni ishlab chiqarishga zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etib, eksportga mo'ljallangan mahsulotlarni ishlab chiqarishni rivojlantiradi;

- tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishni jadallashtirish orqali o'sib borayotgan aholini ish joylari bilan ta'minlaydi; to'rtinchidan, tabiiy resurslarni qayta ishlovchi korxonalarni barpo etishga ko'maklashadi;

- korxonalarining eskirgan ishlab chiqarish quvvatlarini, moddiy-texnik bazasini yangilaydi va texnik qayta qurollantiradi.

Demak, iqtisodiyotga kiritilayotgan investitsiyalar miqdori va uning dinamikasi mamlakatdagi iqtisodiy o'sish sur'atlarini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

2014 yil yakunlariga ko'ra, lizingning asosiy kapitalga investitsiyalar tuzilmasidagi ulushi 2,5 foizni tashkil qildi. Shuningdek, YAIM da ham lizing

ulushining 2013 yilda 0,7 foizgacha, 2014 yilda 0,6 foiz ko'rsatkich kuzatilmoqda. Lizing portfeli ulushining YAIM dagi ko'rsatkichi 2014 yilga 1,5 foizni tashkil qildi.

5-jadval.

Lizing orqali asosiy kapitalga investitsiyalar³²:

Yillar	Asosiy kapitalga investitsiyada lizing ulushi, %	YAIM da lizing ulushi, %	YAIM da lizing portfeli ulushi, %
2005	3,7	0,6	0,9
2006	4,2	0,6	1,2
2007	3,9	0,8	1,2
2008	4,2	1,0	2,2
2009	3,2	0,8	2,3
2010	2,7	0,7	1,8
2011	2,7	0,6	1,6
2012	2,7	0,6	1,3
2013	2,8	0,7	1,3
2014	2,5	0,6	1,5

2014 yilda lizing hajmlarining o'sish sur'ati avvalgi yilga nisbatan 2.6 foizga oshdi. 2013 yilda bu ko'rsatkich 805,2 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2014 yil yakunlari bo'yicha u 21,0 mlrd. so'mga o'sdi va 826,2 mlrd. so'mga etdi.

Shu o'rinda takidlash joizki, davlatning markaziy idoralari tomonidan O'zbekiston bo'yicha iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishning dastaq va vositalaridan foydalaniladi.

Mamlakat iqtisodiyotiga investitsiya jalb qilishda va mikro darajada ya'ni firmalardagi investitsion faoliyatni jadallashtirishning quyidagi dastak va

³² “O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasi mutaxassisalari tomonidan tayyorlangan ma'lumot asosida.

vositalaridan foydalanish maqsadga muvofiq: xorijiy kapital mablag'larining mamlakat iqtisodiyotiga kiritilishida boshqaruv idoralari tomonidan kafolat berish, ularning iqtisodiyotning turli sohalariga yo'naltirilishi bilan bog'liq jarayonlar, ya'ni tavakkalchilik (xatarlar) darajasini aniqlash, mamlakatdagi mineral hom ashyosi konlariga doir ma'lumotlar hamda mahalliy soliqlarva boshqa imtiyozlarni berish, xorij kapitali bilan mahalliy byudjet mablag'lari xisobiga qo'shma korxonalar ochish va h.k.;

- iqtisodiyotda amal qiluvchi kompaniyalar faoliyatini yanada jadallashtirish uchun, amalga oshirilishi zarur deb hisoblangan yo'nalishlarda investitsiya grandlari ajratish, tenderlar e'lon qilish;

- rivojlanish darajasi qoloq hisoblangan kompaniyalarda iqtisodiy taraqqiyotga erishish uchun yangi ishchi o'rinlari yaratilishiga subsidiyalar ajratish, ushbu hududlarda barpo etilgan yangi korxonalarga uzoq muddatli imtiyozli kreditlar berish, soliq imtiyozlari joriy etish;

- kompaniyalar tomonidan muayyan investitsiya loyihalarining hudud ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun ob'ektiv zarurligini isbotlab berish hamda respublika byudjeti va boshqa jamg'armalardan moliyalashtirilishiga erishish;

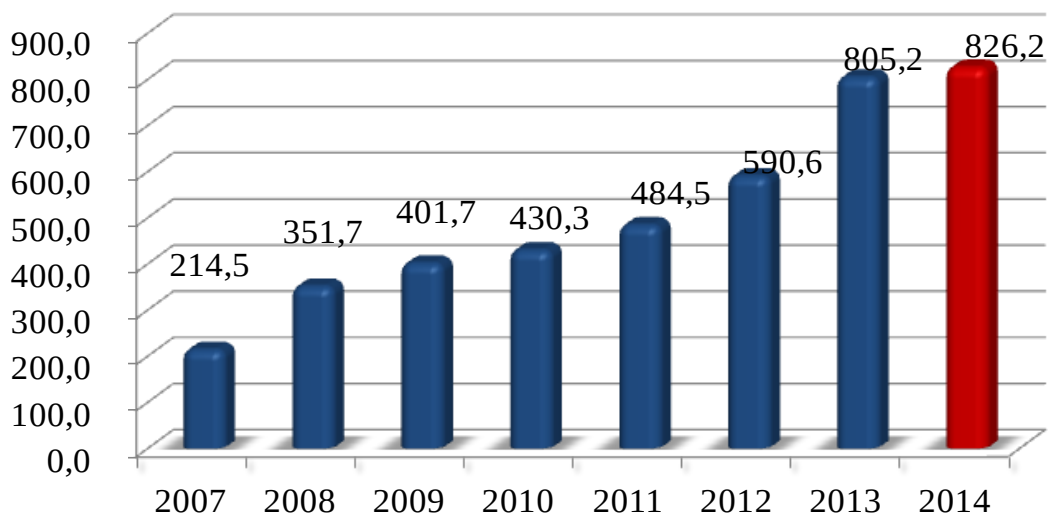
- makro darajada kompaniyalarga investitsiyalar kiritilishini jadallashtirishning huquqiy asoslarini yaratish, soliq bo'yicha imtiyozlarni joriy etish va h. k.

Yirik investitsion loyihalarining ko'plab xususiyatlari mavjud bo'lib, ularning asosiylari quyidagilardan iborat bo'ladi:

- qiymati yuqori bo'ladi (1 mlrd. AQSH dollardan oshgan);
- loyiha ishtirokchilarini ko'pligi;
- ko'pincha risklarni barcha turlari uchraydi (tizimli va tizimsiz);
- kapital talabi – bu kabi loyihalar moliyaviy mablag'larga bo'lgan talab juda katta bo'lib, unga aralash moliyalashtirish usullaridan foydalaniladi;
- loyihalashtirish va qurilish ishlariga mehnat talabi katta bo'ladi;
- ishga tushish muddati 5-7 yil va undan uzoq muddatlarda beriladi;
- loyiha ishga tushadigan joylarini ajratilishi va shu sababli infratuzilmani

rivojlantirish maqsadida qo‘shimcha xarajatlarning kiritilishi;

- davlat yoki mintaqaning iqtisodiy-ijtimoiy holatiga ta’siri.

7-rasm. Lizingga berilgan mulk hajmi dinamikasi (mlrd. so‘m).³³

Lizingga berilgan mulk hajmi 2014 yil yakunlariga ko‘ra, lizingga berilgan mulk qiymati hajmi bo‘yicha qishloq xo‘jaligi texnikasi yetakchi bo‘ldi. Lizingga topshirilgan qishloq xo‘jaligi texnikasi hajmi 34,2 foizga teng bozor ulushii tashkil qildi.

3.3 Lizing kompaniyalarida kadrlar siyosati va ulardan samarali foydalanish usullari

Mamlakatimiz iqtisodiyotini mutanosib rivojlantirish, uning samarali tarkibiy tuzilmasiga ega bo‘lish va shu orqali barqaror iqtisodiy o‘sinh sur‘atlariga erishish Vatanimiz taraqqiyoti va xalq farovonligini ta’minlashning muhim shartlaridan hisoblanadi. Ushbu maqsadga erishish uchun esa, eng avvalo, iqtisodiyotning real sektorini jadal rivojlantirish zarur. “Inson, uning har tomonlama uyg‘un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro‘yobga chiqarishning sharoitlarini va ta’sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o‘zgartirish respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy

³³ “O‘zqishloqxo‘jalikmashlizing” aksiyadorlik lizing kompaniyasi mutaxassisalari tomonidan tayyorlangan ma’lumot asosida.

qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O‘zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.”³⁴

Mexnat resurslarini boshqarish jarayoni korxonaning iqtisodiy muvofaqiyat qozonish asosi xisoblanadi.

Agar oldin texnika-texnologiya, tashkiliy strategiyalarni takomillashtirishga e’tibor berilgan bo’lsa, xozirgi paytda insonlar o’rtasida munosabat, ularning manfaatdorligi ma’naviy qiyofasi va boshqa xislatlari oldinga chiqmoqda. Lizing kompaniyalari xizmat ko’rsatuvchi tashkilotlar qatoriga kirgani sababli, kadrlarni boshqarish, ularni joy-joyiga qo’yish korxona faoliyatini o’zagi xisoblanib, keyinchalik samaradorligini belgilaydi.

Lizing kompaniyalarda kadrlar xizmati vazifalari :

- biznesni xar tomonlama qo’llab-quvvatlash;
- personal (xodimlarni) istiqbolini belgilash siyosatini ishlab chiqish;
- mexnat resurslaridan foydalanish muammolarini aniqlash;
- yuqori unumdorli ish sharoiti yaratib berish;
- menejerlar bilimini kengaytirish yordam kilish va boshqalar.

Lizing kompaniyalarida kadrlar siyosati va ulardan samarali foydalanishdagi asosiy mezonlardan biri kadrlar tizimini shakllantirish.

Kadrlarni shakllantirish – ish joyi yoki lavozim talablariga nomzodning muvofiqligini aniqlash maqsadida uning ishbilarmonlik va kasbiy sifatlarini o’rganishga va barcha nomzodlar ichidan eng munosibini tanlashga qaratilgan jarayon.

Kadrlarni shakllantirishda quyidagi tamoyillarga tayanish zarur:

- insonning zaif tomonlariga emas balki kuchli tomonlariga e’tiborni qaratish, ideal nomzodni emas balki tashkilotga muvofiq keladigan nomzodni qidirish;
- ehtiyoj bo‘lmasa yangi xodimlarni ishga olmaslik;

³⁴ Kadrlar Tayyorlash Milliy Dasturi, 1997-yil 24-aprel

- ish joyi talablariga nomzodning individual ko'rsatkichlarining mavofiqligini ta'minlash (ma'lumoti, ish staji, tajribasi, yoshi, sog'ligi, psixologik holati, ba'zi holatlarda jinsi);

- malakali kadrlarga e'tiborni qaratish (tashkilotga yaxshi mutaxassis yomon mutaxassisga nisbatan arzonga tushadi).

Lizing kompaniyalari boshqaruv tizimi modernizatsiyalash va uni takomillashtirish misolida, xozirgi kunda lizing faoliyati bo'yicha respublikada eng yuqori pag'onalarni egallab kelayotgan "O'zqishloqmashlizing" Aksiyadorlik Kompaniyasi boshqaruv tizimini misol qilish mumkin. Kompaniyada kadrlar boshqaruv tizimini rivojlantirish doirasida ISO 9001 xalqaro standartini tatbiq etish bo'yicha namunali ishlar olib borilmoqda.

Sifat boshqaruv tizimini ISO 9001 (2008 yil shakli) standartlariga muvofik standartlashtirish uzgaruvchan tashki va ichki sharoitlardan katiy iazar maxsulot yoki xizmatlarning uzgarmas yukori sifatini kafolatlashi, aynan shuning uchun Kompaniyani rivojlantirishshshg' eng samarali metodlaridan biri - bu Sifat boshqaruv tizimini joriy qilish va uni ISO 9001 xalkaro standartlariga muvofik sertifikatlashtirish ekanligi yana bir bor ta'kidlab o'tish joiz.

Standart talablarini joriy qilish sezilarli ichki natijalarga erishishga imkon beradi, jumladan:

- faoliyatni boshkarish samaradorligini oshishi;
- faoliyatning shaffofligini yaratish;
- faoliyat yuritishdagi yul kuyilgan xato va kamchiliklarni oldini olish va asoslanmagan xarajatlarni kamaytirish;
- biznes-jarayonlarni optimallashtirish.

Shuning uchun "Uzqishloqxo'jalikmashlizing" kompaniyasi boshqaruv tizimini Xalqaro ISO 9001 (2008 yil shakli) talablariga moslashtirish xamda menejment sifat tizimini ishlab chiqish va faoliyatga tatbiq talab etiladi.

Yuqorida bayon etilganiga muvofik, Kompaniya ijroiya apparata, "UzMashLizing" pguba korxonasi va Toshkent viloyat filiali tomonidan barcha hujjatlar sifat menejment talablariga moslashtirildi

XULOSA

O'zbekistonda iqtisodiyotida lizing va lizing munosabatlari taraqqiy topishi iqtisodiy islohatlarning chuqurlashuviga va tadbirkorlikning rivojlanishga, moliyaviy qiyinchiligi mavjud korxona va fermer xo'jaliklarining zarur texnika-texnologiya va resurslarga bo'lgan talabini qondirishning moliyaviy mexanizimi sifatida asosiy manbalardan biri bo'lib qolmoqda. "Mamlakatimizning uzoq va davomli manfaatlari taqozo etgan holatlarda va keskin vaziyatlardan chiqish, ular tug'diradigan muammolarni hal etish zarur bo'lganda iqtisodiyotda davlat tomonidan boshqaruv usullari qo'llandi va bunday yondashuv oxir-oqibatda o'zini to'la oqladi. Shu o'rinda O'zbekistonda moliyaviy-iqtisodiy, byudjet, bank-kredit tizimi, shuningdek, iqtisodiyotning real sektori korxonalari va tarmoqlarining barqaror hamda uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun etarli darajada mustahkam zaxiralar yaratilganini va zarur resurslar bazasi mavjud ekanini ta'kidlash joiz"³⁵.

Rivojlanayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida lizing sektorini samarali rivojlanishiga barcha omillar mavjud, ular qatorida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik uchun zamonaviy samaradorligi yuqori bo'lgan texnologiyalarga bo'lgan katta talab mavjudligini keltirish mumkin. Mamlakatning barcha sohalarini faol tarzda modernizatsiya qilish, mashinasozlik, kimyo, to'qimachilik-tikuv va boshqa sanoat tarmoqlarini texnik va texnologik qayta jihozlash ishlari olib borilmoqda, transport-kommunikatsion loyihalar, avtotransport yo'li usti infratuzilmasi qurilishi va rekonstruksiyasi amalga oshirilmoqda. Bu lizing xizmatlari o'sishini rag'batlantirmoqda. Bundan tashqari mavjud soliq preferensiyalari lizing sohasni rivojlanishi uchun qo'shimcha rag'bat hisoblanadi.

Mamlakatimizda lizing kompaniyalari boshqarishda ularning faoliyati qay darajada samarali tashkil etilganligi alohida e'tibor berish lozim. Hozirgi kunda respublikamizdagi lizing kompaniyalari faoliyatining asosiy maqsadi ham o'z mehnat, moddiy va pul mablag'larini sarflab ko'proq ijtimoiy va moliyaviy

³⁵ Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari.- T.: O'zbekiston, 2009. – 15 b.

samaraga erishishdir. Lizing faoliyati bilan shug'ullanayotgan kompaniyalarning boshqaruv organi strukturasini shunchalik darajada egiluvchan va oddiy bo'lishiga erishish kerakki, bu natijada boshqaruv sistemasida qaror qabul qilish va uni amalga oshirish samaradorligini oshirsin. Operativlik bilan faoliyat yurgizayotgan kompaniyalarda boshqaruv apparati axborot uzatishning to'g'riligiga kafolat berish uzatilayotgan ma'lumotlarning buzilishiga yo'l qo'ymasligi kerak. Bu o'znavbatida boshqaruv sistemasida aloqaning uzluksizligini ta'minlashga bog'liq. Hozirgi kunda lizing kompaniyalari faoliyati samaradorligiga ko'plab ham ichki ham tashqi omillar ta'sir etishi sababli uni boshqarishning eng yaxshi usuli aniq vaziyatni xisobga olgan holda belgilanadi. Shu vaziyatga eng mos bo'lgan usul eng samarali usul bo'ladi. Shu sababli lizing kompaniyalarda muvaffaqiyatli boshqaruv integratsiya qilingan yondashuvni talab etadi.

O'zbekiston Respublikasida 2014-yildagi lizing xizmati bozorini tahlil qilish jarayoni shuni ko'rsatdiki, lizing bitimlari hajmining sezilarli darajada o'sishiga qaramay, YAIM o'sishining ilgarilovchi sur'atlari omili natijasida, undagi lizing ulushi 2014 yil davomida faqat 0,1 foizga kamaygan va 0,6 foizni tashkil qildi. Shunga qaramay, lizing xizmatlari bozori yuqori o'sish salohiyatiga ega. Yildan-yilga lizing beruvchilar bozoridagi raqobat ortib bormoqda, bu esa taqdim qilinayotgan lizing xizmatlari sifatining yanada oshishidan dalolat beradi.

Lizing sohasini rivojlantirishdagi asosiy omillardan biri lizing beruvchilarning moliyalashtirish manbalaridan foydalana olishidir. Tijorat banklari milliy valyutada etarlicha moliyalash manbalariga ega bo'lsa, lizing kompaniyalarining banklardan moliya resurslarini jalb qilishiga to'g'ri keladi. Bu esa o'z navbatida lizing talabnomalari ko'rib chiqilishining tezkorligi va xizmatlar qiymatiga ta'mir ko'rsatadi. Shu o'rinda, lizing kompaniyalari tomonidan erkin konvertatsiya qilinuvchi valyutalarda moliyalashtirish hajmlarini oshirish uchun to'g'ridan-to'g'ri xorijiy kreditlarni jalb qilish masalasi ko'rib chiqilishi kerak.

Lizing kompaniyalari faoliyatini taraqqiy toptirishda rivojlangan mamlakatlar amaliyoti shuni ko'rsatadiki, lizingdan foydalanishda ayrim mintaq va bozor sektorlariga imtiyozlar berish natijasida butun mamlakat iqtisodiyotida ijobiy o'sish tendensiyasi kuzatilgan. Bu tajribalardan kelib chiqqan holda, O'zbekiston Respublikasida lizing kompaniyalarni faoliyatini rivojlantirish va uni xizmat ko'rsatish bozorida yetakchi mavqeni egallashi uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- respublika va xalqaro lizing bozorida bank kapitalining faol aralashuvi ta'minlash;

- yirik moliyalashtirish manbalarining lizing bozoriga yo'naltirish;

- moliyaviy xizmatlar bozorini jadal rivojlantirish;

- lizing faoliyatining soliqqa tortishning xar tomonlama qulayligi;

- lizing beruvchiga lizing obyektiga hisoblangan to'lov summalarini o'z vaqtida qaytarilishga doir huquqiy bazani takomillashtirish;

- bank kreditlarining past foizli stavkalarini joriy etish.

Ushbu natijalarga erishish uchun lizing kompaniyaalrining bosharuv tizimini takomillashtirish, xalqaro standartlarga mos rivojlantirish zarur hisoblanadi.

Qayd etish joizki, respublikada lizing sohasi tezkor sur'atlarda sezilarli o'sish salohiyatini namoyon etmoqda. Yaqin kelajakda moliya-investitsiya zanjiridagi barcha ishtirokchilar o'rtasidagi tartiblangan va himoyalangan munosabatlarni, iqtisodiyot va hududiy infratuzilmaning asosiy tarmoqlari modernizatsiya qilinishini ta'minlovchi lizing O'zbekiston Respublikasida innovatsion iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlab beruvchi istiqbolli vositalardan biriga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasi qonunlari. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari. Vazirlar Maxkamasi qarorlari. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning asarlari

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiya.- T.: O'zbekiston, 2014.
- 2.O'zbekiston Respublikasining 2003 yil 11 dekabrda "Xususiy korxona to'g'risida" gi Qonuni. -O'zbekiston Respublikasi qonun xujjatlari to'plami. № 3 - T.: Adolat, 2004.
- 3.O'zbekiston Respublikasining Lizing to'g'risidagi qonuni. 14.04.1999 y. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi 1999 y.
- 4.O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 30.11.2007 y. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami 2007 y. №52
- 5."Keksalarni e'zozlash" Davlat dasturi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. // Xalq so'zi, 2015 yil 19 fevral
- 6.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bozor islohotlarini chuqurlashtirish va iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish sohasidagi ustuvor yo'nalishlar amalga oshirilishini jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" Farmoni// Xalq so'zi, 2005 , 15 iyun.
- 7.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Krizisga qarshi dasturga kiritilgan qo'shimcha infratuzilma ob'ektlari bo'yicha loyihalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi № PO'-1073-son qarori. 17.03.2009 y.
- 8.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani yanada rivojlantirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. 2010 yil 20 yanvar, PQ-1041-son.
- 9.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mahsulot (ishlar, xizmatlar) ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi" to'g'risida O'arori//O'zbekiston Respublikasi hukumatining qarorlari to'plami, 1999 54 - son, 1999 dekabr. - T.:O'zbekiston.

Adliya vazirligi., 2000.-15-20

10. Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risida NIZOM. 1999 yil 5 fevral. - T.:O'zbekiston, 1999.

11.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Iqtisodiyot real sektori korxonalarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2008 yil 18 noyabr, PF-4053-son.

12.Karimov I.A. "Bizning bosh maqsadimiz-jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir". -T.: O'zbekiston, 2005.

13.Karimov I.A. Mamlakatimiz taraqqiyotining qonuniy asoslarini mustahkamlash faoliyatimiz mezonini bo'lishi darkor. Xalq so'zi, 2006 yil 25 fevral.

14.Karimov I.A. Erishilgan yutuqlarni mustahkamlab, yangi marralar sari izchil harakat qilishimiz lozim. Xalq so'zi, 2006 yil 11 fevral.

15.I.A.Karimov. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari/-T.: O'zbekiston, 2009.

16.I.A.Karimov. "2008 yilda respublikani ijtimoiy - iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2009 yilda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasi majlisidagi ma'ruza" "Xalq so'zi", 2009 y.14 fevral.

17.I.A.Karimov. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining BMTning "Mingyillik rivojlanish maqsadlari" Sammitidagi nutq. "Xalq so'zi", 2009 y. 21 sentyabr.

18.I.A.Karimov. Asosiy vazifamiz - Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligi yanada yuksaltirishdir/- Toshkent: «O'zbekiston», 2010.

19.Karimov I.A. Demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish - mamlakatimiz taraqqiyotining asosiy mezonidir.-T.: 19.T. O'zbekiston, 2011.

II. Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar.

1. Аксенов В. «Лизинг или кредит - что выгоднее?». Банковские ведомости, №50, декабрь, 2006 г.
2. G'ozibekov D.O'. "Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari". T.: "Moliya", 2003.
3. Галимов Ю. «Лизинг - синтез аренды и кредита». Деловой партнер Узбекистана, феврал, 2004.
4. Армстронг М. Практика, управления человеческими ресурсами. Учебник. - СПб.: Питер, 2009.
5. Веснин В.Р. Управление персоналом. Теория и практика. Учебник. - М.: Проспект, 2010.
6. Герчикова И.Н. Менеджмент. Учебник. - М.: ЮНИТИ, 2003.
7. Gulyamov S.S. Menejment asoslari. T., 1997.
8. Зайнутдинов Ш.Н., Муракаев И.У. Основы менеджмента. Т.: Укитувчи, 1996.
9. Abdurahmonov O'.O', Xolmo'minov SH.R., Xayitov A.B., Akbarov A.M. «Inson resurslarini boshqarish» O'quv qo'llanma T. 2004.
10. Кониная Н.Ю. Менеджмент в международных компаний: как побеждают в конкурентной борьбе.- М.: ТК Велби, 2008.
11. Ламбен. Ж.Ж., Чумпитас Р., Шулинг И. Менеджмент, ориентирований на рынок. 2-е изд. /Пер. с англ. Под.ред. В.Б. Копчанова.- СПб.: Питер, 2008.
12. Bekmurodov A.SH., G'ofurov U.V. O'zbekistonda iqtisodiyotni liberallashtirish va modernizatsiyalash: natijalar va ustuvor yo'nalishlar. Toshkent: - 2007 y.
13. Менеджмент организации: современные технологии. Под ред. Н.Г. Кузнецова. Ростов на Дону, 2002.
14. Далимов Р.Т., Махамбетова З., Худякова Н. К. Международная экономическая интеграция. –Т.: Университет, 2004.
15. Raximova D.N., Abdulqosimov X.P., Abduraxmonov O.K. Boshqaruv

tizimi va rahbar.- T.: TDTU., 2004.

17.Ergashev F. va boshqalar. Innovatsion menejment. Darslik. T.: «Akademiya», 2005.

18.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning «Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish - ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz - Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma’ruzalarini o‘rganish bo‘yicha O‘quv-uslubiy majmua. - Toshkent: Iqtisodiyot. - 2010.

19.B.YU.Xodiev, A.SH.Bekmurodov, U.V.G‘ofurov, B.K.Tuxliev: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari» nomli asarini o‘rganish bo‘yicha o‘quv qo‘llanma/ “Iqtisodiyot” 2009.

20.Мировая экономика: прогноз до 2020 года /под ред. акад. А.А. Дынкина /ИММО РАН. - М.: Магистр, 2008. - 2008.

21.Канбан и «точно вовремя» на Тойота: Менеджмент начинается на рабочем месте. / Пер. с англ.- М.: Алпина Бизнес Букс, 2008.

22.Иваненко А.Г. Инновационный менеджмент: учебное пособие. - М.: КНОРУС, 2009.

23.Гончаренко Л.П. Менеджмент инвестиций и инноваций: учебник. - М.: КНОРУС, 2009.

24.Кане М.М., и др. Системы, методы и инструменты менеджмента качества: Учебник. - СПб.: Питер, 2009.

25.Етрилл П. Финансовый менеджмент для неспециалистов. 3-е изд. - СПб.: Питер, 2007.

26. «Финансовый лизинг становится рентабельным». Бизнес-вестник Востока, 23 января 2003 года, №4(574), стр.4.

27.Румянцев А.А. Менеджмент инноваций. Как научную разработку довести до инновации: учеб.пособ. - СПб.: «Бизнес-пресса», 2007.

28.Рынок лизинга в Европе. Бизнес-вестник Востока, №45, ноябрь,

2014.

29. Мухамедяров А.М. Инновационный менеджмент: учеб.пособ. - М.: ИНФРА-М, 2008.

30. Кони́на Н.Ю. Менеджмент в международных компаний: как побеждают в конкурентной борьбе.- М.: ТК Велби, 2008.

31. Лизинговые компании Узбекистана. Бизнес-вестник Востока, №42, октябрь 2005.

32. Герчикова И.В. Управление персоналом (работник -самый эффективный ресурс компании). Учебник. - М.:ЮНИТИ, 2008.

33. Устойчивое экономическое развитие в условиях гло-бализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления / Под ред. В.В. Попкова. М.: ЗАО «Издательство «Економика», 2007.

III. Davriy nashrlar, statistik to‘plamlar va hisobotlar.

1. Инвестиции Республики Узбекистан 2014. Статистический сборник. - Т.: Госкомитет РУз по статистике, 2014.

2. Промышленность республики Узбекистан 2014. Статистический сборник. - Т.: Госкомитет РУз по статистике, 2014.

3. Сельское хозяйство Узбекистана 2014. Статистический сборник. - Т.: Госкомитет РУз по статистике, 2014.

4. O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotining mustaqillik yillaridagi (1990-2010 yillar) asosiy tendensiya va ko‘rsatkichlari hamda 2011-2015 yillarga mo‘ljallangan prognozlari: statistik to‘plam. – Т.: “O‘zbekiston”, 2011.

IV. Internet saytlar

1. www.gov.uz—O‘zbekiston Respublikasi Davlat xokimiyati portali.
2. www.press-service.uz— O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Matbuot xizmati rasmiy sayti.
3. www.mfer.uz— O‘zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar,

investitsiya va savdo Vazirligining rasmiy sayti.

4. www.omad.uz– Biznes rivoji uchun axborot portali.
5. www.UzA.Uz– O‘zbekiston Respublikasi milliy axborot agentligi rasmiy sayti.
6. www.review.uz – “Економическое обозрение” jurnalning rasmiy sayti.